

YİNE DEVLET PLANLAMA ÖRGÜTÜNÜN KURULUŞU ÜZERİNE

Prof. Dr. Cemal MIHÇIOĞLU

Bundan dört beş yıl önce, 27 Mayıs 1960 Devriminin hemen ardından, kuruluş yasasının hazırlanması çalışmalarına benim de katıldığım Devlet Planlama Örgütüyle ilgili bir yazı yayımlamıştım.¹ Doğrudan doğruya kişisel tanıklığıma dayanarak yazdığım bu yazının yayımlanmasından sonra, yazıda söz konusu gelişmelerin içinde ya da yakınında bulunmuş, orada adı geçen ya da geçmeyen kişilere bir yazı göndererek bütünleyici birtakım bilgiler elde etmenin ilginç bir olayı daha da aydınlatmak bakımından yararlı olabileceğini düşündüm. Bu amaçla bir yazı kaleme alıp 1985 Temmuzundan başlayarak DPT'nin sonradan 91 sayıyla yasalanan kuruluş yasası taslağını hazırlayan komisyonun başkanı emekli albay (eski Milli Eğitim Bakanı, Büyükelçi) Şinasi Orel'e, kurmay binbaşı rütbesindeyken söz konusu komisyonun raportörlüğünü yapan Birinci Ordu Komutanı (şimdi emekli, ANAP Kayseri Milletvekili) Orgeneral Recep Ergun'a, 27 Mayıs 1960'tan sonra kurulan hükümetin Ticaret Bakanı Cihat İren'e, 27 Mayıs öncesi dönemdeki plan çalışmalarında Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürü olarak adı geçen İbrahim Deriner'e, onun gözde mühendislerinden olup bu çalışmalarda da hizmetlerinden yararlandığı Ayhan Çilingiroğlu'ya, Demokrat Parti yönetiminin son dönemlerinde Dışişleri Bakanlığında ekonomik işler konusunda sorumluluk yüklenmiş bir eski genel müdür olarak Hasan Esat Işık'a, DPT kuruluş yasası taslağını hazırlayan komisyonun —daha sonra DPT'de İktisadi Planlama Dairesi Başkanlığı görevinde de bulunan— üyelerinden Atilla Karasmanoğlu'ya, eski büyükelçilerden Mehmet Baydur'a, söz konusu yasanın oluşturulduğu günlerde Başbakanlık Müsteşarı olan Alpaslan Türkeş'e, DPT'nin kuruluşundan sonra İktisadi Planlama Dairesi Başkanlığına atanması nerdeyse kesinleşmiş, odasının anahtarı bile kendisine verilmişken

¹ "Devlet Planlama Örgütünün Kuruluş Günleri," Prof. Dr. Fadıl H. Sur'un Anısına Armağan (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 522) (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi, 1983), s. 229-257.

Bu yazının ortaya çıkış öyküsü için de şu yayınumıza bakınız: Özkaynakça - Bir Deneme (AÜ SBF Yayınları: 524) (AÜ SBF ve BYYO Basımevi, 1983), s. 92-94.

sonradan alınıp yerine Atilla Karaosmanoğlu atanan Profesör Sadun Aren'e, yine 27 Mayıs 1960 öncesi dönemde plan çalışmalarıyla Dışişleri Bakanlığı irtibat görevlisi olarak yakından ilgilenmiş bulunan emekli büyükelçi Turgut Aytuğ'a postaladım.

Bu kişilere yolladığım yazı şuydu :

"27 Mayıs 1960'ı izleyen aylar içinde kurulan Devlet Planlama Teşkilatının benim de katıldığım kuruluş çalışmalarının öyküsünü, bir örneğini ilişikte sunduğum "Devlet Planlama Örgütünün Kuruluş Günleri" başlıklı yazımda açıklamış, bu arada bir takım belgelere, yazının sonunda da 27 Mayıs öncesi plan çalışmaları üzerinde açıklamalara yer vermiştim.

Söz konusu kuruluşun doğuşu, bilindiği gibi, Türkiye'nin yalnız yönetim tarihi bakımından değil, ekonomi tarihi bakımından da önemli bir olaydır. Şimdi bu yazıyı gerek 27 Mayıs öncesinde, gerek sonrasında plan çalışmalarının içinde ya da olup bitenleri bilebilecek kadar yakınında bulunanların incelemesine sunarak burada açıklanan olaylar konusunda bütünleyici bilgiler elde etmek istiyorum. Aralarında sizin de bulunduğunuz bu kişilerin birçoğunun adı ilişikteki yazıda geçmekte, bir bölümünün ise geçmemekle birlikte bu olayda ilk sırada yer alan kişilere olan yakınlıkları dolayısıyla edinmiş oldukları bilgilerle izlenimlerinden yararlanılmak istenmektedir.

Sizden yazılı olarak lütfetmenizi dilediğim bilgilerin belirli bir düzen içinde bulunması gerekmekte, ilişikteki yazıyı okuduktan sonra orada yazılanların varsa eksik, olaylara uygun düşmeyen yönlerini belirtmeniz, orada yeterince açık olarak anlatılmayan olayları aydınlatacak ek bilgiler vermeniz rica edilmektedir. Bu olayda rol alan değişik düzeylerdeki kişilerin düşüncelerini, eğilimlerini, duygularını, beyanlarını, tutumlarıyla davranışlarını aydınlatıcı, o günlerin havasını yansıtıcı açıklamalarla yorumlar özellikle ilginç olacaktır. Yazılar için belirli bir uzunluk sınırlaması kuşkusuz söz konusu değildir. Bununla birlikte yazıların ortalama 2-3 daktilo sayfasını aşmayacağı düşünülmektedir.

Bu yazıma alacağım yanıtları bilimsel bir dergide —büyük bir olasılıkla Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisinde— yayımlamayı tasarladığım ikinci bir yazıda değerlendirmeyi, bu arada tümünü yazının sonunda birer belge olarak yayımlamayı düşünmekteyim. Bu konudaki onayınızı da bildirmek lütfunda bulunursanız sevinirim.

Bu ricamı sizin için uygun olabilecek ilk fırsatta yerine getireceğimi umuyor, katlanacağınız zahmet için şimdiden teşekkürlerimle en derin saygılarımı sunuyorum."

Temmuz 1985 içinde 1960 öncesi plan çalışmalarına katılmış bulunan J. Tinbergen ile J. Koopman'la ilgili olarak Hollanda, H. McLeod'la ilgili olarak Kanada Büyükelçilikleriyle ilişki kurup adreslerini öğrenmeye çalıştımsa da sonuç alamadım. DPT'nin kurulup işlemeye başlamasından sonraki gelişmeleri de bir ölçüde izlemiş olacaklarını sandığım bu kişilerin, özellikle Tinbergen'in sağlayabileceği bilgilerin çok ilgi çekici, öğretici olabileceğini düşündüm. Bu durum karşısında kendi yurttaşlarımızdan elde edebileceğim bilgilerle yetinmemiz gerektiği anlaşılıyordu.

Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde öğretim görevi de bulunan emekli büyükelçi Semih Günver'in özellikle kendisinin de Dışişleri Bakanlığındaki görevi dolayısıyla bir ölçüde ilgilendiği 27 Mayıs 1960 öncesi plan çalışmaları konusunda bilgisine başvurabileceğim kişilerle ilgili olarak verdiği ad dizelgesindeki kişilerin birçoğuna yazmayı daha sonraya bırakarak şimdilik —başta İbrahim Deriner olmak üzere— Ankara'da bulunan birkaç kişiyle, gerek yukarıda metni verilen yazıyı göndermeden önce gerek gönderdikten sonra telefonla bağlantı kurup görüştüm. Söz konusu yazımın yanıtlanmasını güvence altına almak amacıyla güden bu görüşmeler sırasında yaşı epeyce ilerlemiş bulunan bu kişilerden bir bölümünün işitme güçlüğü içinde bulduklarını gördüm. Edindiğim bir başka izlenim, aradan çeyrek yüzyılı aşkın bir süre geçmiş bulunduğu, büyük bir olasılıkla da o dönemde bu konuyla ilgili olarak olup bitenleri yazıya dökmemiş oldukları için kendilerinden fazla bir bilgi elde edemeyeceğimdi. Nitekim bu kişilerden herhangi bir yanıt alamadım.

Bu yazıda, bana bilgi vermek zahmetine katlanan saygıdeğer kişilerin yanıtlarını değerlendirip okuyucuların bilgisine sunmak istiyorum. Yazının sonunda ayrıca DPT kuruluş yasa taslağını hazırlayan, benim de üyesi olduğum komisyonun ortaya koyduğu yasa metni ile gerekçesine bir belge olarak yer vermeyi —bu konuyla ilgilenen öğretim üyesi arkadaşların bu yoldaki isteğine de uygun olarak— yararlı gördüm. (Ek 1).

İlk yazımda 27 Mayıs 1960'dan sonraki çalışmalar üzerinde durup o dönemle ilgili birtakım belgelere yer vermiş, daha önceki gelişmelere ilişkin dolaylı bilgileri ise yazının sonundaki Ek 3'te sunmuştum. Şimdi aldığım yanıtlarda 27 Mayıs öncesine ilişkin açıklamalar da yer aldığı için bu yazıda konuyu "27 Mayıs 1960 Öncesi" ile "27 Mayıs 1960 Sonrası" olmak üzere iki bölümde incelemeye çalışacağım.

27 MAYIS 1960 ÖNCESİ

O günkü adlandırılışıyla "Milli Planlama Teşkilatının Kurulması Hakkında Geçici Kanun Tasarısı"nın gerekçesinde, İkinci Büyük Savaş son-

rasında ülkenin bozulan geçimsel (ekonomik) düzenini yeniden kurup eşgüdümün sağlanmasına dayanak olacak çalışmalara başlandığından, bu arada yabancı uzmanlardan da yararlanılmak istendiğinden, 27 Mayıs öncesinde ülkemize de çok sayıda yabancı uzman getirtildiğinden, aralarında anlayış ayrımları bulunmakla birlikte bunların çoğunun özekselsel bir kuruluş aracılığıyla planlama yapılması konusunda birleştiklerinden söz edilmektedir. Gerekçede daha sonra özellikle Barker Kurulunun planlama işleriyle görevli bir başbakan yardımcılığı kurulup çalışmaları özekselsel bir kuruluşun yürütmesini önerdiği belirtilmektedir. Bu konuda 27 Mayıs öncesinde getirtilen çok sayıdaki yabancı uzmanların kimler olduğu konusunda elimizde bilgi bulunmamakla birlikte, gerekçede adı vurgulanarak anılan Barker Kurulu yazanağının bu konuya ilişkin önerilerine bir göz atmakta yarar vardır.

Yazanağın "Yatırımların Eşgüdümlemesi" ara başlığı altında yer alan görüşleri şöyledir:²

"Önem alınması için öğütlemeye bulunduğumuz ikinci önemli eylem alanı, genel geçimsel kalkınmanın planlanması ile yatırımların böyle bir planlamaya uygun olarak yönlendirilip etkilenmesidir. Burada yalnız bütçeden karşılanan yatırımlar değil, kamu iktisadi kuruluşlarıyla özel kesimin yapacağı yatırımlar da söz konusudur. Aşağıda ana çizgileri açıklanan düzenlemeye göre, kamu iktisadi kuruluşlarının da içinde olmak üzere, kamu yatırımlarının denetlenip yönlendirilmesi doğrudan, belirgin bir nitelik taşıyacaktır. Özel yatırımların etkilenmesi ise daha dolaylı bir biçimde, görüş bildirilerek, banka düzeni aracılığıyla alınacak önlemlerle, öbür geçimsel ya da akçal önlemlerle gerçekleştirilecektir.

Bu alanda başlıca önerimiz, TBMM'nin Başbakan'a, bir geçimsel kalkınma izlencesi oluşturup bu izlencenin uygulanması için gerekli yatırımların eşgüdümlemesini sağlayacak yetkilerle olanakları vermesidir. Bunun için, bütün kamu kuruluşları, kamu girişimleri ile tüm bakanlık-

² *The Economy of Turkey- An Analysis and Recommendations for a Development Program* (Report of a Mission sponsored by the International Bank for Reconstruction and Development in Collaboration with the Government of Turkey) (International Bank for Reconstruction and Development, Washington D.C., 1951), s. 52-53.

Bu yazanağın Türkçe çevirisini biraz eski, biraz da yetersiz bulduğumuz için metni aslından dilimize aktararak vermeyi uygun bulduk.

Bu yazanağın Türkçesi için bakınız:

Türkiye Ekonomisi- Kalkınma Programı İçin Tahlil ve Tavsiyeler (Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasının Türkiye Hükümetiyle Biliştirak Finanse Ettiği Heyetin Raporu) (Ankara: Akın Matbaası, 1951), s. 70-72.

ların, kaynağı ne olursa olsun, önemli bir yatırıma girişmeden önce Başbakanın onayını almakla yükümlü kılınması gerekir. Bununla Başbakanı tek tek her yatırımı onaylama yükü altında bırakmayı değil, onun daha çok genel bir yatırım izlencesini belirli aralıklarla onaylamasını, oluru alınmadan bu onaylanmış izlençe dışında hiçbir yatırıma izin verilmemesini amaçlıyoruz. Kanımızca, bu öneriyi uygulamak için Başbakanın Geçimsel Eşgüdümle görevli bir Başbakan Yardımcılığı kurup bu görevleri, yetkilerle sorumlulukları ona vermesi uygun olur.

Etkili bir çalışmanın yapılabilmesi için TBMM'nin Başbakanın kendisine bu alanda da yardımcı olacak yeterli, yetkili bir kurmaydan yararlanmasına olanak sağlamasını öneririz. Buna Geçimsel Eşgüdüm Kurmayı adı verilebilir. Geçimsel eşgüdümle görevli bir Başbakan Yardımcılığı kurulursa bu kurmay görevlileri doğrudan doğruya onun yönetimine verilecektir. Kurmayın üyeleri tümgünlü olarak çalışmalı, bu kurmaya yönetkil düşüncelerin dışında kalınarak eldeki iyi kişiler seçilmelidir. Bu görevler, seçkin kişileri çekebilmek için aylıklarla saygınlık bakımından yeterince çekici kılınmalıdır.

Kurmay'ın birçok ödevleri, sorumlulukları olacaktır. Ulusal gelir kesirleri yapacaktır. Uzun dönemli geçimsel kalkınma izlenceleriyle kamu yatırımları süre çizelgeleri düzenleyip bunları gerektiğçe gözden geçirecektir. Yatırımlara ayrılacak kaynak oranlarıyla, döviz tahsisleriyle, kamusal yatırımlarla özel kesim yatırımları arasında eşgüdüm sağlanmasıyla ilgili genel yönelti önerilerinde bulunacaktır. Kamu kuruluşlarının belirli yatırım önerilerinin onaylanması konusunda görüş bildirecektir. Toplam planlanmış yatırımları eldeki toplam kaynakların sınırı içinde tutmaya sürekli özen gösterecektir. Katma bütçelerdeki kamu yatırımları konusunda Başbakan ya da yardımcısının onayından geçecek Geçimsel Eşgüdüm Kurmayı önerileri toplu bütçenin oluşturulmasında Bütçe örgütü için bağlayıcı olmalıdır.

Geçimsel Eşgüdüm Kurmayı'nın ülke gelişiminin kamusal ya da özel çeşitli temsilcilerinin görüşlerinden yararlanabilmesi için, Kurmay'la görüşüp danışmak üzere bir danışma kümesinin oluşturulması uygun olur. Bu küme seçkin yurttaşlarla TBMM, Bütçe örgütü, Merkez Bankası, Maliye Bakanlığı ile gerektiğinde öbür kamu kuruluşlarının temsilcilerinden oluşturulabilir. Danışma kümesi Kurmay'la sık sık düzenli toplantılar yapmalı, ikisi arasında olabildiğince geniş bir görüş ya da bilgi alışverişi olmalıdır.

Şimdiki İstatistik Genel Müdürlüğünün çalışmaları yukarıda anılan görevlerin bir bölümüyle yakından bağlantılandırılmalıdır. Bu genel mü-

dürlüğe ayrıca kamu kesiminde yapılan tüm sayımlama çalışmalarına dayanak olacak yöneltilelerle ölçünler geliştirme görevi de verilmelidir.

Yukarıda açıklanan türden bir eşgüdüm kümesi düşüncesi Türkiye için yeni değildir. Dış geçimsel yardımdan etkilenen yürütüm etkinlikleri arasında daha iyi bir eşgüdüm sağlamak üzere bir Devlet Bakanı atanmıştır. Son aylarda devletin geçimsel etkinlikleri arasında daha iyi bir eşgüdüm gerçekleştirmek üzere geçici nitelikte, ilgili Bakanlardan biçimsel olmayan bir kurul oluşturulmuştur. Burada yapılan öneri, bu geçici eşgüdüm çabaları için daha biçimsel, daha sürekli bir dayanak oluşturacak, söz konusu eşgüdüm çabalarının kapsamını genişletip onları güçlendirici nitelikte daha yeterli bir kurmay desteği sağlayacaktır."

Barker Kurulu yazanağından olduğu gibi aktardığımız yukarıdaki satırların incelenmesinden de kolayca anlaşılacağı üzere, yazanakta yasa taslağının gerekçesinde söylendiği gibi özeksel bir "planlama örgütü" kurulmasından açıkça söz edilmemekte, daha dolaylı bir anlatımla "geçimsel eşgüdümle görevli bir Başbakan Yardımcılığı" kurulması, "Başbakanın kendisine bu alanda da yardımcı olacak yeterli, yetkili bir kurmaydan (Geçimsel Eşgüdüm Kurmayı'ndan) yararlanmasına olanak sağlanması," "geçimsel eşgüdümle görevli bir Başbakan Yardımcılığı kurulursa bu kurmay görevlilerinin doğrudan doğruya onun yönetimine verilmesi" önerilmektedir. Özeksel bir planlama örgütü kurulmasından söz edilmeyip böyle dolaylı bir anlatıma başvurulması, büyük bir olasılıkla Barker Kurulu üyelerinin tümünün planlamanın her şeyden önce geçimsel yaşamın özel girişimcilik zararına denetim altına alınması amacına yönelik, baskıcı yönetim düzenlerinin egemen olduğu bütüncül (totaliter) ülkelere özgü bir uygulama olarak algılandığı Amerika Birleşik Devletleri yurttaş olmalarından kaynaklanmaktadır.³

³ Türkiye'nin geçimsel kalkınmasıyla ilgili olarak Dünya Bankası'nca bir inceleme yaptırılması 1949 yılında Cumhuriyet Halk Partisi hükümetince istenmiş, bu istek 1950 seçimleriyle iş başına gelen Demokrat Parti yönetimince de yinelenmiştir. Amerikalı Mr. James M. Barker başkanlığında oluşturulan kurulun yazanağı Dünya Bankası Genel Müdürünün imzasını taşıyan bir üst yazıyla 1951 yılında Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a sunulmuştur. İçerdiği önerilerle yalnız Devlet Planlama Örgütünün değil, Devlet Personel Dairesi'nin, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü'nün, Türk üniversitelerinde kamu yönetimi ile işletmecilik kürsüleriyle bölümlerinin kurulmasında da etkili olan Barker Kurulu'yla ilgili olarak şu iki yayınıma bakınız:

"Devlet Personel Dairesinin Kuruluş Yılları - Anımsamalar, Düşünceler," Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. (Cilt XLII, sayı 1-4, 1987).

Türkiye'de Çağdaş Kamu Yönetimi Öğretiminin Başlangıç Yılları (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 568) (AÜ SBF ve BYYO Basımevi, 1988), s. 6-8.

Odalar Birliği Genel Sekreterliği görevini yerine getirirken 27 Mayıs 1960 Devriminin ardından kurulan hükümette Ticaret Bakanlığına atanan Dr. Cihat İren de, 30 Temmuz 1985 günlü mektubunda "Devlet Planlama Örgütünün Kuruluş Günleri yayınında olaylara uygun düşmeyen bir husus bulamadım. O tarihte olayların içinde yaşamış olduğum halde pek çok şey de öğrendim" dedikten sonra 1960 öncesi plan çalışmaları konusunda şunları yazıyordu :

"Çalışmalarınıza katkıda bulunmak, bazı ek bilgiler verebilmek için yirmi beş sene evvele ait notlarımı, evrakımı gözden geçirdim. Yayına değer bilgileri derlemeğe vakit bulamıyorum. Bununla beraber, Devlet Planlama Örgütünün kuruluş günlerine takaddüm eden planlama eğiliminin gelişimi ile ilgili aşağıdaki hususları belirtmekte yarar gördüm.

1935-40 seneleri arasında iktisadi devlet teşekkülleri gelişmeye başladıktan sonra Sovyet Rusya'daki beş yıllık planlardan esinlenerek ekonomiyi planlama fikri bazı bürokrat çevrelerde tartışılmıştır.

İkinci Dünya Savaşından sonra Avrupa ülkelerine Marshall Yardımı birtakım makroekonomik çerçeveler içinde oluşturulan ayrıntılı projelere göre yapılmıştı. Marshall-Truman yardımlarından faydalanabilmesi için Türk hükümetinden yardımların nerede, nasıl kullanılacağı hakkında bilgi istenmiş, Başbakanlık Yüksek Murakabe Heyeti'nin sorumluluğu altında daha ziyade kamu sektör ve kuruluşlarına dayalı bir proje kompilyasyonu denebilecek bir çalışma yapılmıştı. 1947 yılında tamamlanan bu çalışmaya sonradan Vaner Planı adı verilmişti.

1950 senesinde Demokrat Partinin uyguladığı ekonomi politikası, enflasyonla finanse edilen ve siyasi baskılarla büyük ölçüde kaynak israfına sebep olan yatırımlarla askeri müdahaleye varacak sosyal ve ekonomik bir buhrana yol açmıştı.

1952-58 arasındaki yatırım politikası Ankara'daki bürokratlar, bazı üniversite mensupları arasında, (a) siyasi baskıları önleyebilmek için, (b) iktisadi krize karşı tedbir olarak, ekonomide planlamanın kaçınılmazlığı fikrinin doğmasına yol açmıştı.

Ekonominin düzene girmesi ve Türkiye'nin borçlarını ödeyebilir hale gelmesi için siyasi etkinin ortadan kaldırılması gereğine, bize yardım eden ülkeler, OECD gibi kuruluşlar da inanmışlardı. Bu yüzdendir ki 1958 istikrar programı şartları arasına planlama da girmiş, ücretleri de OECD tarafından ödenen Prof. Tinbergen ve diğer yabancı uzmanlar İktisadi Planlama Teşkilatının kurulması çalışmalarına başlamışlardır.

İktisadi krize karşı tedbir olarak ilk planlama gayreti 1957'de belirmiştir. Had safhaya varan döviz darlığında sanayiın ihtiyacı olan ham ve

yardımcı maddelerin tevzii görevi Odalar Birliğine verilmişti. Birliğin Amerikalı uzmanı Havenor'un mevcudun tevzii yerine ihtiyacın tespiti ve ithalatın ona göre planlanması suretiyle dağıtımını öngören raporu üzerine bir kararname ile Planlama Teşkilatının nüvesi kabul edilebilecek Birliğe bağlı Tevzi ve Tahsis Dairesi kurulmuştu. Hatırladığım kadar Koopman da bu teşkilatla ilgilenmiş, Planlama Teşkilatı kurulduktan sonra bu kuruluş lağvedilmiş ve başkan dahil elemanlarının bir kısmı Planlama Teşkilatına aktarılmıştı."

Turgut Aytuğ da, 14 Ocak 1987 günlü mektubunda, konumuzla ilgili 1960 öncesi gelişmeleri şöyle açıklıyordu :

"Devlet Planlama Örgütü'nün kuruluş adımlarının kimler tarafından atıldığıının ve bu kurulmanın ne gibi aşamalardan geçtiğinin açıklığa kavuşturulmasında, sizin de işaret ettiğiniz gibi, elbette büyük yarar vardır.

Bilindiği üzere, İkinci Dünya Savaşından sonra dünya ülkelerinin çoğu planlı kalkınma dönemine girmişlerdi. Fakat, Türkiye, görünürde planlı kalkınma yolunda değildi ve bu nedenle de 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti yönetimi muhalefetin "insafsız" eleştirileri ile karşı karşıya idi. Aslında muhalefette bulunan Cumhuriyet Halk Partisi bu eleştirilerinde haklı değildi. Şöyle ki, ülkede görünürde bir planlama örgütü mevcut değildi. Fakat Türkiye, aslında, planlı bir ekonomik kalkınmayı gerçekleştirme yolunda idi. Ne var ki, ekonomik kuruluş ve üniteler arasında bir bağlantı yoktu. Bir ekonomik kalkınma örgütünün kurulmamış olması nedeniyle Demokrat Parti iktidarı, yıllarca sert eleştiri ve saldırılara uğramış ve Türkiye Büyük Millet Meclisinde zaman zaman Plan-Pilav çekişmeleri bile yapılmıştı.⁴

⁴ 27 Mayıs 1960 öncesinde yönetime egemen olanların plan konusuna karşı olumlu bir tutum içinde bulunmadıkları bilinmektedir. Örneğin, bu arada biz de, dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ekonomik planlamanın Sovyetler Birliğinde yürürlükte olan türden yönetimlere özgü bir uygulama olduğu yolunda sözler söylediğine tanık olmuştuk. Ancak, burada sözü edilen "plan-pilav" tartışmaları daha sonraları, İsmet İnönü başkanlığındaki ikinci karma hükümet döneminde, 1963 yılı bütçesinin Millet Meclisi'nde görüşülmesi sırasında bir milletvekili-nin kullandığı bir tümceden kaynaklanmıştır. Gerçekten de Adalet Partisi Urfa Milletvekili Kadri Erogan, Millet Meclisi'nin 47. birleşiminin 12 Şubat günü ikinci oturumunda yaptığı konuşmanın bir yerinde şu sözleri söylemiştir:

"Binaenaleyh aziz arkadaşlarım, büyük hayale kapılmayın, on yıl program-sız, plansız diye bir iktidarın başı yendi; bu defa da program, plan diye Halk Partisi kendi başını yiyecektir. (Gülüşmeler). Millet bıktım artık plan, plan, biraz da pilavdan bahset İsmet Paşa, diyor." (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Birleşim 47, Oturum 2, sayfa 363).

Kamuoyunun ilgili kesimlerinde de yankı bulan bu sözlere Meclis Görüşmelerinde daha sonraları da ara ara yollamada bulunulmuştur.

1955-58 yılları, iktidarda bulunan Demokrat Parti için güç yıllardır. Öyle ki her şey umulan ve beklenilenin tersine oluşmuş ve Türkiye'nin dış ödemelerinde bir tikanıklık meydana gelmişti. 1958 yılında Consolidation Antlaşmasının imzası ile Türkiye'nin planlı ekonomi düzenine girmesi de artık kaçınılmaz bir zaruret olarak ortaya çıkmıştı.

Ben o sıralarda Lahey'de Büyükelçilik Müsteşarı idim. 1959 yılı sonlarında merkeze dönme hazırlığında bulunmam bildirilmişti. Sayın Fatin Rüştü Zorlu'nun arzu ve iradelerine göre İktisat ve Ticaret dairelerinden birinin umun müdürlüğü görevini yüklenecektim.

Tam bu sıralarda, yanılmıyorsam 1960 yılı Şubatında, Dışişleri Bakanlığından aldığımız bir kriptö telgrafta Tinbergen'le temas edilerek Ankara'ya gelmesinin sağlanması isteniyordu.

Bu telgrafi aldığımız sıralarda, Tinbergen Brezilya'da bulunuyordu. Bu nedenle, ailesinden sağlanan adresine bir mektup göndererek Türk Hükümetinin kendisini Ankara'da beklediği bildirildi. On gün kadar son-

---

İkinci beş yıllık kalkınma planının Millet Meclisinde görüşülmesi sırasında iki CHP milletvekili şunları söylemişlerdi:

Kemal Sarıbrahimoğlu (Adana) — Muhterem arkadaşlarım, bu halkın kesesinden çıkan vergilerle alınan paralar, özel teşebbüs diye biraz evvel birtakım misallerini verdiğim oyunların sahiplerine aktarılmaktadır. Son derece hürmet ettiğim, saygıdeğer bir arkadaşım var, Adalet Partili, sayın Kadri Eroğan. En doğru lafı o söyledi, "Pilav istiyorlar, pilav." Hatta bu tasarı —hiç olmazsa babayiğitçe istediğini söyledi o, takdir ederim— bugün bunu söyleyin, bu bir tavuklu pilavdır arkadaşlar, tavuklu. Özel sektöre sunulmuş tavuklu bir pilavdır. (Millet Meclisi, Birleşim 125, Oturum 3, 28 Haziran 1967) (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt 19, sayfa 359).

Mustafa Şükrü Koç (Aydın) — Sayın arkadaşlarım, Birinci Kalkınma Planı müzakerelerinde bir Adalet Partili arkadaşımız Türk siyasi edebiyatına güzel bir vecize hediye etmişlerdi. "Türk halkı plan değil, pilav ister" demişlerdi. İkinci Plan müzakerelerinde de yine bir vecize ile karşı karşıyayız. Bugün yine Adalet Partisinden bir arkadaşımız kalkınmanın iman ve imamla olacağını belirttiler. Bu arada Doğu'ya imam gönderilmesini de büyük bir şans eseri bularak Doğulu arkadaşlarımızı burada tebrik ettiler..." (Millet Meclisi, Birleşim 126, Oturum 3, 27 Haziran 1967) (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt 19, sayfa 429-430).

Bu konuda daha sonra kendisiyle telefon görüşmesi yapmak fırsatını bulduğumuz Kadri Eroğan, bu sözleri planın tabulaştırılması karşısında duyduğu tepkiyi dile getirmek amacıyla söylediğini, ancak sözlerinin sonradan başkalarının kendi amacını aşan, bağlam dışı birtakım yorumlara konu yapıldığını belirtti. Eroğan, bize CHP ile onun Genel Başkanı, Başbakan İnönü'ye seslenerek plan plan diye Demokrat Parti'nin başını yediniz. Şimdi de plan adı altında gerçekçilikten uzak, eksik, ruhsuz birtakım çabalar içinde başarısızlığa uğrayıp kendi başınızı yiyeceksiniz demek istediğini söyledi.

Sayın Eroğan'ın bu konuya ilişkin yazılı bir açıklamasını, bu yazının sonuna ek olarak koymakta yarar gördük (Ek 2).

ra alınan mektubunda, Tinbergen, bir hafta sonra Hollanda'ya döneceğini ve Büyükelçilikle temasa geçeceğini bildiriyordu.

Hollanda'ya dönüşünde Tinbergen'le görüşerek Hükümetimizin Ekonomik Planlama örgütünün kurulması konusunda bilgi ve deneyimlerinden yararlanmak istediğini ve kendisini Ankara'da beklediklerini bildirdim. Türkiye'nin Ekonomik Planlama Örgütünün kurulmasına katkıda bulunmaktan büyük bir memnuniyet duyacağını ifade eden Tinbergen Ankara'ya giderek bu konuda Hükümetimiz yetkilileriyle görüşmelerde bulunmaya hazır olduğunu beyan etti.

Durumu Ankara'ya ilettik. Dışişleri Bakanlığı Tinbergen'i beklediğini bildirdi. Yanılmıyorsam Tinbergen 1960 Martında Ankara'ya gitti. Bir hafta sonra görevi kabul ettiğini ve yakında J. Koopman'la Ankara'ya gideceğini, kendisinin Ankara'da devamlı kalamıyacağını ve bu nedenle orada sürekli olarak kalabilecek olan Koopman'ı da beraberinde götürceğini, bu konuda Türk Hükümetiyle de mutabık kaldığını belirtti.

Ben Şubat sonunda Ankara'ya döndüm. Bakanlığın Ekonomik İşler Dairesi Genel Müdürlüğü görevini devralacaktım. Ancak, bu arada, Sayın Fatin Rüştü beni Plan Grubunun Dışişleri Bakanlığı ve Türk Hükümeti ile ilişkilerini sağlamakla da görevlendirdiler. Ayhan Çilingiroğlu da Mithat Paşa'da çalışmakta ve grubun devlet ekonomi kuruluşları ile irtibatını sağlamaktaydı.

Sayın Fatin Rüştü Zorlu, Tinbergen'in çalışmalarına büyük bir önem vermekteydi. Ne var ki, 1960 yılının başlarında Türkiye'nin iç politikasında büyük bir hızla gelişen olaylar onun ne büyük istekle ve tutkuyla başlattığı Türkiye'nin ekonomik kalkınma örgütünün kuruluşunu, ne de Türkiye'nin ilk beş yıllık planının hazırlanma ve uygulamaya konulmasını görmesine izin vermeyecekti. Böylesine bir sonuç ise onun için bir "bahtsızlık" olacaktı. Ruhu şâd olsun!"⁵

⁵ Emekli Büyükelçi Semih Günver, Milliyet gazetesinde yayımlanan "Zorlu'nun Öyküsü" başlıklı yazı dizisinin 31 Mayıs 1985 günü çıkan 17 sayılında bu konuda şunları yazıyordu:

"İkinci taahhüdümüz ise, bir Devlet Kalkınma Programı hazırlamaktı. OECE Genel Sekreter Yardımcısı Cahan bize bu konuda yardımcı olacak adamı da sonunda bulmuştu: Hollandalı Tinbergen. Ankara'da İbrahiim Diner'in (Deriner olacak) Başkanı bulunduğu Elektrik İşleri Etüt İdaresi'nin Maltepe'deki binasında kurulan teşkilat nüvesinde görev alanlar arasında Turgut Özal da vardı. Bu başlangıç, Özal'ı çok yüksek makamlara götürecekti. Meslekdaşımız ve Gökmen'in yardımcısı Turgut Aytuğ, yeni kurulan büro ile Dışişleri arasında irtibat görevi yapıyordu. Bu bina, 1960'dan sonra kurulan Devlet Planlama Teşkilatı'nın temelini teşkil edecektir. Paris anlaşmasından sonra Türkiye'de iktisadi alanda bir rahatlama başladı."

27 MAYIS 1960 SONRASI

27 Mayıs sonrasında yapılan planlama örgütü kuruluş yasası hazırlama çalışmalarıyla ilgili olarak, bu hazırlığı yapan komisyona başkanlık eden Şinasi Orel, bize gönderdiği 27 Mayıs 1985 günlü, İstanbul çıkışlı mektubunda şunları yazıyordu :

“Ankara Komutanlığı Kurmay Başkanlığı yaptığım sırada üst katta çalışan Devlet Bakanı Sayın Şefik İnan’ın bir planlama tasarısı hazırlamakla görevlendirildiğini duymuştum. 1955-1958 yılları arasında Washington’da NATO Daimi Grubu nezdindeki Türk Askeri Temsil Heyeti üyesi olarak bulunduğum sırada George Washington Üniversitesinin Ekonomi ve İngilizce gece kurslarına devam etmiştim. Çeşitli devrelerdeki iktisadi planlama teşkilatları dikkatimi çekmişti. Esasen iktisat benim için ikinci bir meslek gibiydi. Bu konuda elime geçen her kitabı zevkle okurdum ve hâlâ okurum.

Sırf merak saikasıyla Sayın Şefik İnan’dan bir randevu rica ettim. İki üç gün sonra Bnb. (Orgeneral) Recep Ergun’la Bnb. (Emekli General, Antalya Milletvekili) Kadri Altay’ı yanıma alarak kendisini ziyaret ettim.

Sayın İnan yaptığı işi anlattı. Anladığıma göre, lağvedilen koordinasyon dairesinin⁶ biraz daha mükemmeli bir teşkilat oluyordu. Ama, öğrendiğim planlamalara benzemiyordu. O akşam Başbakanlık Müsteşarı Sayın Türkeş’i ziyaret ettim. Sayın İnan’la yaptığımız görüşmeyi naklettim. Sayın Türkeş “bir tasarı da siz hazırlayın, onu da mütalaa ederiz” dedi.

Sayın İnan’la görüşmek için bana kimse direktif vermedi.”

Orel’in bu açıklamaları iki bakımdan ilgi çekicidir. Önce, bir kurmay subay, NATO ile ilgili bir görevle Birleşik Amerika’nın başkenti Washington’da bulunurken, özel olarak ilgilendiği, kendi asıl uzmanlık alanı dışında kalan iktisat konularında oradaki bir üniversitede gece derslerini izliyor, bu arada çeşitli ülkelerdeki planlama örgütlerine karşı ilgi duyuyor. Aradan üç dört yıl gibi bir süre geçtikten sonra Türkiye’de askeri bir müdahale oluyor. Ankara Komutanlığı TBMM binasının o sırada boş olan kuzey kanadına taşınıyor. Komutanlığın kurmay başkanı olan bu subay binanın üst katında bulunan Devlet Bakanının bir planlama örgütü kuruluş yasası hazırlamakla görevlendirildiğini duyup kendisiyle görüşüyor. Sonunda ülkede böyle bir örgütün kurulmasına öncülük edip daha sonra onun başına geçiyor. Bütün bunlar örgütlerin kuruluş serüveninde düşügelimlerin ne ölçüde etkili olabileceğini göstermesi bakımından ilginçtir. Açıklamaların ikinci ilginç yanı söz konusu kişinin bu girişimi başka

⁶ Koordinasyon Bakanlığı olsa gerek.

bir kimsenin yönlendirme ya da görevlendirmesi olmadan başlatmış bulunmasıdır. O gün bu gelişmelere dışardan bakanlar —bu arada söz konusu komisyonun çalışmalarına üye olarak katılan yazar—, komisyon çalışmalarının önceden tasarlanmış, hükümetçe bilinçli olarak yöneltilen bir girişim olduğu kanısındaydı. Özellikle iş başında kendine özgü katı bir sıradüzeni bulunan Ordu'nun bulunması da durumun böyle olmasını gerektiriyordu. Oysa Sayın Orel'in verdiği bilgiler, yönetimdeki komuta çizgisi dışında yer alan bireysel bir girişimin araya girerek gelişmelere yön verdiğini göstermektedir.

Yukarıda da değindiğim gibi, ilk yazımın sonunda yer alan Ek 3'te Tinbergen'in yardımcısı J. Koopman'la birlikte çalışan arkadaşım Zeki Kılıçer'in anlattıklarına dayanarak kaleme aldığım "27 Mayıs 1960 Öncesi Plan Çalışmaları" başlıklı dört sayfa uzunluğunda bir metne yer vermiş, bu metnin bir yerinde (s. 256) şunları yazmıştım: "Mithatpaşa Grubu, Şefik İnan'ın makam odasının bulunduğu Yeni Meclis binasının kuzey kanadındaki binanın üst katına taşınır. O sırada plan işleriyle ilgilenen birkaç subay Devlet Bakanı Şefik İnan'la görüşmeye gelirler. Söylenişine göre, bu görüşme sırasında konuşmaların çoğunu tek başına Şefik İnan yapar. Kendisiyle görüşmeye gelenlerin konuşma olanağını pek bulamadıkları anlaşılın bu görüşme sırasında İnan, söz konusu subaylar üzerinde, bu konuda gerekli her şeyi bilen, tek yetkili kişinin kendisi olduğuna inanmış bir kimse olduğu izlenimini uyandırır. Albay Şinasi Orel başkanlığındaki komisyon bu görüşmeden sonra kurulmuş olsa gerektir." Buradaki son tümce benim kişisel yorumum, ondan öncekiler arkadaşımın söyledikleriydi. Bu subayların kim olduğunu arkadaşım da ben de bilmiyorduk. Şinasi Orel'in mektubundan yaptığım yukarıdaki alıntılar bu subayların kim olduğunu da açıklığa kavuşturmuş bulunmaktadır.

Bürokrat-Politikacı Çatışması

İlk yazımda o dönemde politikacılarla onların planlama süreci içindeki konumuna iki ayrı yerde değinilmekteydi. Bu yazı dolayısıyla ilk yazım üzerinde görüş bildirmek lütfunda bulunan Sayın Şinasi Orel'le Dr. Cihat İren'in açıklama ya da yorumlarına konu olan, üstelik aralarında bir ölçüde bağlantı da bulunan bu iki parçaya burada bir kez daha yer vererek adı geçenlerin açıklamalarını okuyucuların bilgisine sunmakta yarar gördüm.

Bunlardan birinde (s. 233) şu gözlemlerimi dile getirmiştım:

"Başkan Şinasi Orel ne bir planlamacı, ne de bir kamu yönetimi uzmanıydı. Bu çalışma sırasında belirli bir tasarımı uygulama aşamasına getirmeye çalışan gerçekçi, sağduyulu, ancak uğraşı bakımından planlama

sürecine hiç de yabancı olmayan bir kurmay subaydı. Sorunları kimi kez olağanüstü bir yalınlıkla ortaya koyup yanıtlar beklemekten çekinmiyordu. Bir aralık, planlama amaçlarını belirlemek üzere bir araya gelecek eşit sayıdaki Bakanlarla Planlama örgütü üst düzey yöneticilerinin bu amaçlar üzerinde anlaşamamaları, bir başka deyişle oyların kilitlenmesi durumunda çözümün nasıl bulunacağı konusuna takılmış, açıkça anlaşıldığına göre sorunu daha çok bir oylama konusu olarak görmüştü. O günlerde politikacı denilen kişi hep kötü düşünüp yanlış davranan çıkarıcı bir şeytan, politika çamuruna bulaşmamış uzman bürokrat ise hep iyiyi, doğruyu bilip öyle davranan bir melek olarak algılanıyordu. Doğmasında Demokrat Parti dönemi uygulamalarının büyük payı bulunan bu izlenim gerçeğe uymadığı gibi, demokrasi denen yönetim biçiminin ana düşüncesine de tümüyle ters düşüyordu. En azından dört yılda bir seçmen karşısında sınav vermek, bu yüzden de ona karşı duyarlı olmak durumunda bulunan politikacıyı kendini kötülüklere adanmış bir kişi olarak düşürmek gerçekçilikten olabildiğince uzak bir görüştü. Yurttaşın “değer”lerinin bir yansıtıcısı olan politikacıya danışmanlık etmesi, ona ışık tutması gereken planlama uzmanlarına sayılarına bakarak onlarınkine eşit bir ağırlık tanımak da —gerçekçilikten uzaklığının yanı sıra— uzmanı devlet içinde devlet durumuna getirmekten başka bir anlam taşımaz, yönetim biliminin ana ilkeleriyle de bağdaşmazdı. Görüşmeler sırasında bu düşüncemi kısaca dile getirmek, bu arada alışılmış anlamda bir oylamanın burada söz konusu olamayacağını belirtmek gereğini duymuştum.”

Orel, mektubunda “Planlama süreci ve Yüksek Planlama Kurulunda oylama meselesi” başlığı altında “Sayfa 233, satır 23-42 ve sayfa 234, satır 1-5’te şahsımla ilgili olarak ‘sorunları kimi kez olağanüstü bir yalınlıkla ortaya koyup yanıtlar beklemekten çekinmiyor... Açıkça anlaşıldığına göre sorunu daha çok bir oylama konusu olarak görmüştü’ diyerek demokrasiye ters düşen bir anlayış içinde olduğum intibamı edinmişsiniz” diyerek açıklamalarda bulunuyor. Yukarıda da açıkça görüldüğü üzere, bu konuda yazdıklarım belirli bir kişiyi amaçlamayıp o dönemdeki yaygın bir anlayışa ilişkin genel bir gözlem niteliği taşımakla birlikte, bu gözlemin açıklandığı bölücüğün genel yapısının Sayın Orel’in benim böyle bir izlenim içinde bulunduğum sonucunu çıkararak duruma açıklık getirmek gereğini duymasına yol açtığını göstermektedir. Orel bu konuda şunları yazıyor:

“Planlamanın istişari bir organ olduğunu daha bidayette kabul etmiş-tik. Yüksek Planlama Kurulu eşit sayıda politikacı ve planıcıyı kapsar, biri siyasi tercihleri diğeri ekonomik ve sosyal maliyetleri dile getirir. Buradaki oylamanın mahiyeti mevzubahis olan hükmün planda kalması veya çıkarılması değil, menfi olanların gerekçelerini derkenar edebilmē-

leri içindir. Yüksek Planlama Kurulundaki siyasi üyeler bu planı Bakanlar Kuruluna götürdükleri zaman itiraz şerhlerinin planda görülmüş olmasının, konunun Bakanlar Kurulunda tekrar tezekkürüne imkân vereceği için lüzumludur.

Esasen Plan Stratejisi Bakanlar Kurulundan Planlama Merkez Teşkilatına intikal edeceğine göre, plancının YPK'daki rolü politik tercihin maliyetine işaret etmekten ibarettir; bunun dışında siyasi bir hak iddiasında olamaz. Şayet planın bir kılıf haline geçtiğini görürse ya tahammül eder göreve devam eder ya da çekilir. O zamanki zihniyetimi el'an muhafaza ediyorum. Planlama prosedürü dikkatle incelenirse o günkü münakaşaların mahiyeti daha iyi anlaşılır."

İlk yazımın sonundaki Ek 3'ün bir yerinde de (s. 256), Koopman'ın yakınında bulunan arkadaşımın anlattıklarına dayanarak şunları yazmıştım:

"28 Mayıs 1960 günü kurulan hükümette Koordinasyon Bakanlığı bulunmadığı için bu bakanlığın kalıntıları Ticaret Bakanlığına bağlanır. Bu yüzden, on yıllık plan çalışmalarının varlığını ilk kez Ticaret Bakanı Cihat İren öğrenir. Koopman'ı 'gelsin görüşelim' diye çağırır. Koopman önce Dış Ticaret Dairesi Başkanı Cahit Kayra'ya götürülür. Bakanla görüşmeyi o sağlar. Koopman, Bakana planla ilgili bir örgütün gerekli olduğunu söyler. Cihat İren, 'biz geçiciyiz, bu örgütü siyasi iktidarlar kursun' der. Koopman, 'siyasi iktidarlar kendilerini bağlayıcı böyle bir örgütü kurmak istemeyebilirler; ulusal birliği sağlayacak olan sizler bu işi daha iyi yaparsınız' yolunda karşılık verir. Böylece, plan oluşturma yerine böyle bir planı oluşturacak örgütün kurulması üzerinde durulmaya başlanır. Hükümetin kuruluşunu izleyen (4 Haziran) Cumartesi günü, Koopman'la Cihat İren yaklaşık iki saat süren Almanca bir görüşme yaparlar. İren daha sonra durumu Bakanlar Kuruluna açar. Plan konusuyla, bu işlere daha yatkın bir kişi olduğu düşünülen Devlet Bakanı Şefik İnan görevlendirilir."

Sayın Cihat İren, mektubunda bu konuyla ilgili olarak da şunları yazıyor:

"Koopman'la konuyu görüşmüştüm. Sizin de işaret ettiğiniz gibi, birbirinden kopuk çalışmalar ve bu çalışmalarla ilgili söylentiler yayılmakta idi. Odalar Birliğinde Tevzi ve Tahsis Dairesinin kuruluşunda öncülük etmiş ve şahsen de iktisadi planlama fikrini benimsemiş olduğum için Koopman'la görüşmek ihtiyacını duydum. Kendisi ile olan görüşmemizde askeri rejimin mevcudiyetinden faydalanarak çıkarılacak bir kanun ile bir teşkilat kurmak ve bu yolla da politikacıları iktisat politikasına müdahale edemez hale getirmek istendiğini, gayenin yabancı uzmanların

da katkısı ile teknokratlar tarafından hazırlanacak ve kanunla dondurulacak iktisat politikalarının uygulanması olduğunu gördüm.

Ben bu görüşün gerçekçi olmadığını, demokratik bir ülkede siyaset dışında bir ekonomik planlamanın mümkün olmadığını düşünüyordum. Bu yüzden Koopman'a bu görevin seçilecek Meclise bırakılması görüşünde olduğumu söyledim. Esasen Milli Birlik Komitesi de üç ayda demokratik bir rejime geçileceğini ilan etmişti. Sağlıklı çözüm görevi parlamentoya bırakmaktı. Kendisi ise parlamentonun kendi kendine planlamanın getireceği kısıtlamaları kabul etmeyeceğini söylüyordu. Aslında iktisadi planlama, Milli Birlik'çe de aynı gaye ile benimsenmiş, yayınıızda belirttiğiniz gibi hazırlıklar çok dar bir çerçeve içinde hükümet üyelerinin de haberi olmaksızın yürütülmüştür. Bir hükümet toplantısına katılan Alpaslan Türkeş, Atilla Karaosmanoğlu, Nur Yalman'dan müteşekkil bir heyet Planlama Teşkilatı kanun tasarısı hakkında ayrıntılı bilgiler vermiş, tasarı hükümetçe müzakere dahi edilmeden bir emri vaki olarak kabul edilmiştir."

Sayın Dr. Cihat İren'in yukarıdaki tanıklığı yalnız söz konusu gelişmelere katılmış yetkili bir bakanın gözlemleriyle değerlendirmeleri olarak değil, o dönemde teknokratı politikacının önüne koymaya çalışan genel eğilimin yabancı uzmanlarda bile bir ölçüde var olduğunu göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

İlk yazımın bir yerinde (s. 231'in altında başlayıp onu izleyen sayfanın altında sonuçlanan dipnotta), 28 Mayıs 1960 günü oluşturulan Bakanlar Kurulunda Milli Eğitim Bakanlığı yapan Profesör Fehmi Yavuz'un söylediklerine dayanarak şunları yazmışım:

"O Bakanlar Kurulunun üyesi olan Fehmi Yavuz, 'kırgınlık' sözünün hafif kaldığını, Şefik İnan'ın bu olay üzerine iyice küstüğünü söyledi. Şefik İnan ondan sonra konu Bakanlar Kurulunda görüşülürken hiç konuşmamış, bir aralık Cemal Gürsel 'hoca, hiç konuşmuyorsunuz' deyince, 'benim tasarımı bir yana bırakıldıktan sonra...' sözlerinin de içinde yer aldığı bir karşılık vererek duygularını açığa vurmuştu. Şefik İnan'ın —kendisi deyişle— 'yabancı mütehasıslarla birlikte çalışılarak hazırlanmış bulunan Başbakanlık İktisadi Planlama Dairesinin Vazife, Selahiyet ve Teşkilatına ait Kanun Tasarısı,' gerekçesiyle birlikte Ek 1'de sunulmaktadır. Bu örgütün başkanlığına gerek görüldüğünde bir yabancı uzmanın atanabileceği yolunda bir hüküm de içeren bu tasarımı, Devlet Planlama Teşkilatının tarihini yazacaklara yararlı olabileceği düşüncesiyle yayımlıyoruz."

Yine o yazımın sonundaki Ek 3'te (s. 257'de), Koopman'la birlikte çalışan arkadaşımın anlattıkları arasında şu bilgilere yer vermişim:

“Şinasi Orel başkanlığındaki komisyonun da üyesi olan Atilla Karaosmanoğlu, arasına gelip Koopman’la, McLeod’la görüşmektedir. Bu sırada Şefik İnan geçirdiği bir ameliyat dolayısıyla bir süre görevden uzakta kalmıştır. Ameliyat sonrasında göreve döndüğünde Bakanlar Kurulunda planlama örgütü kurulmasına ilişkin tasarının görüşüleceğini öğrenir. Muhlis Ete’ye hazırlattığı tasarımı alarak toplantıya giden İnan —söylenişine göre— orada gündemdeki tasarının bambaşka bir metin olduğunu hayretle görür. Şefik İnan bir süre sonra bakanlıktan ayrılır...”

Şinasi Orel, mektubunda bu iki değişik açıklama arasındaki çelişkiye dikkati çekerek bu konuda şunları yazıyor :

“Bizim komisyon tasarımı hazırladı. O sıralarda Bakanlar Kurulu Çarşamba günleri toplanıyordu. Programa göre evvela Sayın İnan’ın tasarısı ve sonra da bizimki görüşülecekti. Sayın İnan tasarısının izahı bir hayli zaman aldı ve bizimkinin görüşülmesi ertesi haftaya kaldı. O hafta geldi. Tasarımı Bakanlar Kuruluna arzettik. Sonunda her iki tasarı oya kondu. Hatırimda kaldığına göre hemen hemen oybirliğiyle (bir oy noksan) bizim tasarı kabul olundu ve sanırım ertesi gün de Sayın İnan Devlet Bakanlığından istifa etti.”

Bu çelişkiyi açıklığa kavuşturabilmek amacıyla Fehmi Yavuz’u bir kez daha aradımsa da Ankara dışında bulunduğu için ilişki kuramadım. Şefik İnan’ın kayınbiraderi olan arkadaşım İlhan Öztrak’ı arayarak İnan’dan kalmış olabilecek notlarda bu konuya değiniliyorsa bunun çok yararlı olacağını, yoksa kendisini bir hayli etkilemiş olması gereken bu olaydan eşine söz etmişse bunun da duruma aydınlık getirebileceğini söyledim. Bir süre sonra, eşinin bu konuda bir bilgisi olmadığı, ancak İnan’ın geriye bıraktığı yazılar arasında o dönemle ilgili bir dosyanın bulunduğu bildirildiyse de, yaklaşık on gün sonra eski harflerle yazılmış olan yazıların yer aldığı bu dosyada söz konusu olayla ilgili bir izle karşılaşmadığı öğrenildi. Aslında çok da önemli olmayan bu konuyu ilgililerden birçoğunun yaşamakta olduğu bir dönemde bile kesinlikle aydınlatamamış olmamız, elde günü gününe tutulmuş notlar olmadıkça tarihi gerçekleri güvenilir bir biçimde açıklamanın ne denli güç olduğunu göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

Başka Araştırmalara Doğru

Sayın Dr. Cihat İren, mektubuna aşağıdaki düşüncelerle son veriyordu:

“Kurulmuş bulunan Planlama Teşkilatının ve kanununun bu kanunu hazırlayanların gayelerine ne ölçüde cevap verdiği, ekonomik politikaların ne ölçüde siyasi baskılardan kurtarılabilirdiği tetkike değer, açık bir husustur. Ancak, 1960’tan beri ekonomimizdeki şiddetli buhranlar

Planlama Teşkilatının gücünü artırarak fiilen icrai görevler almak suretiyle işlevini daha da genişletmesine rağmen, ekonomimizdeki devamlı enflasyon, kaynak israfı, sosyal ve politik buhranlar etrafli araştırmalara girişmeden de bir hüküm vermeye yetebilir zannedirim.

Devlet Planlama Teşkilatı bir bürokratik kuruluş hüviyeti ile çalışmalarını sürdürmekte, planlar parlamentoda kanunlaşmakta, bu planlarda ülkenin bütün sorunları ayrıntıları ile tekrar tekrar belirtilmektedir. Bazı makroekonomik parametreler politik başarı veya başarısızlık göstergesi olarak zaman zaman kamuoyuna da aktarılmaktadır.

Ancak, ekonomik planlamada hedefimiz ne idi, ne olmalı idi, ne oldu soruları üzerinde ciddi olarak durulması, bu ekonomik yönetime inanılıyor- sa gerekli düzenlemelere gidilmesi gerektiği kanısındayım.

Yayınınızın ve bundan sonraki çalışmalarınızın bu konunun araştırılmasında öncülük etmesini içtenlikle diliyorum."

Benim bu konuyu ele alan ilk yazımı yazmaktan amacım benim de bir ucundan ilgilenmek durumunda kaldığım çeyrek yüzyıl önce yaşanmış bir olaya günü gününe tuttuğum notlara dayanarak bir ölçüde aydınlık getirmek, bu arada deneyimlerimizin belki de sonsuza dek yitip gidebileceğini gösterdiği birtakım belgeleri yayımlayarak gelecek kuşakların da incelemesine sunmaktı. Bu ikinci yazı ise onu bütünleyici, eksikliklerini giderici bilgiler edinmek amacına yönelikti.

Başvurduğum kimselerin birçoğundan yanıt alamamakla birlikte, bana yazmak lütfunda buldukları mektuplardan yukarıda alıntılar yaptığım Sayın Turgut Aytuğ, Dr. Cihat İren'le Şinasi Orel tarih olmuş ilginç birçok olaylara ilişkin olarak verdikleri bilgilerle okuyucuların da ilginç bulacaklarını umduğum bir yazının ortaya çıkmasına geniş ölçüde katkıda bulundular.

Ben de burada, Sayın Dr. Cihat İren'e katılarak, bu yazıların, Devlet Planlama Örgütünün Türk ekonomisi içindeki işleviyle ilgili olarak konu üzerinde daha derinden uzmanlaşan kişilerce yapılacak araştırmalara öncülük etmesini diliyorum.

••

Bu yazıyı baskıya gitmeden önce okuyan değerli meslekdaşım, iktisatçı Dr. Bilsay Kuruç, konuyla ilgili yorumlarını yazılı olarak da bildirmek lütfunda bulundu. Bülent Ecevit'in Başbakanlığı döneminde, 27 Ocak 1978 - 5 Aralık 1979 günleri arasında, Devlet Planlama Müsteşarlığı görevinde de bulunmuş olan Kuruç'un konuya ışık tutucu nitelikte gördüğü müz yorumlarını, bu yazının sonundaki Ek 3'te okuyucularımızın da incelemesine sunmayı uygun bulduk.

Ek 1

MİLLİ PLANLAMA TEŞKİLATININ KURULMASI
HAKKINDA GEÇİCİ KANUN TASARISI
KURULUŞ

Madde 1. Başbakanlığa bağlı bir Milli Planlama Teşkilatı kurulmuştur.

GÖREV

Madde 2. Milli Planlama Teşkilatının görevleri şunlardır:

a. Memleketin tabii ve beşeri her türlü kaynak ve imkânlarını tam bir şekilde tespit ederek takip edeceği milli politikayı ve hedeflerini tayinde hükümete yardımcı olmak,

b. Hükümetçe kabul edilen hedefleri gerçekleştirecek uzun ve kısa vadeli planları hazırlamak ve bu hususta tekliflerde bulunmak,

c. Planların başarı ile uygulanabilmesi için ilgili daire ve müesseselerle mahalli idarelerin kuruluş ve işleyişlerinin ıslahı hususunda devamlı olarak tavsiyelerde bulunmak,

d. Planın uygulanmasını takip etmek ve değerlendirmek,

e. Özel sektörün faaliyetlerini planın hedef ve gayelerine uygun bir şekilde teşvik ve tanzim edecek tedbirleri tavsiye etmek.

TEŞKİLAT

Madde 3. Milli Planlama Teşkilatı aşağıda yazılı organlardan teşekkül eder:

- a. İktisat Şûrası,
- b. Yüksek Planlama Kurulu,
- c. Planlama Merkez Dairesi.

İKTİSAT ŞÛRASI

Madde 4. Şûra,

- a. İktisat Şûrası,
- b. Genel Kurul
organlarını ihtiva eder.

İKTİSAT ŞÛRASININ TEŞKİLİ

Madde 5. İktisat Şûrası beş üyeden teşekkül eder.

- a. İki üye Üniversitelerarası Kurulca gösterilecek dört aday,
- b. Genel Kurulca teklif edilen dört aday arasından,
- c. Başbakanlıkça teklif edilecek bir üye, Bakanlar Kurulunca tayin olunur. Şûranın başkanlığını Başbakanlık üyesi yapar.

ŞÛRA ÜYELİKLERİNİN MÜDDETİ VE YENİLENMESİ

Madde 6. Şûra başkan ve üyelerinin müddeti beş yıldır. Bu müddetin sonunda başkan ile üyelerin yarısı kura ile değiştirilir. Geri kalan üyelerin tebdili iki

sene sonra yapılır. Başkan ve üyelerin değiştirilmesi yukarıki maddede yazılı teşekküller tarafından aynı usule göre gösterilecek adaylar arasında Bakanlar Kurulunca seçilmesi suretiyle icra olunur.

Müddeti biten başkan ile üyelerin tekrar aday gösterilmesi caizdir. Herhangi bir sebeple müddeti bitmeden görevinden ayrılan başkan ile üyelerin yerine yukarıki esaslar dairesinde yenileri tayin olunur.

ŞURANIN GÖREVLERİ

Madde 8. İktisat Şurasının görevleri şunlardır:

1. Kamuoyunu Yüksek Planlama Kurulunda temsil etmek,
2. Yüksek Planlama Kurulunca hazırlanan Milli Planı kamuoyuna maletmek,
3. İktisadi ve sosyal sahada araştırmalar yapmak,
4. Genel Kurulun istediklerini Yüksek Planlama Kuruluna aksettirmek ve bu Kurulca karar altına alınan kararlardan Genel Kurula bilgi vermek,
5. Memleketin umumi iktisadi seyrini takip etmek, bu hususlarda kamuoyunu aydınlatmak ve karar altına alınan uzun vadeli Milli Planların tatbikini temin ve murakabe etmek,
6. İktisadi ve mali kanunlar hakkında mütalaa serdetmek.

Şura görevlerini başarabilmek için idare ve ilim müesseseleri ve hususi teşekküllerle işbirliği yapar. Yurt içindeki bütün mütehassıslardan ve devlete ait bilimlerin bilgi kaynaklarından faydalanır. Milletlerarası kurullarla münasebet ve temaslarda bulunur. İktisat Şurası emrinde bir sekreter ve lüzumu kadar memur bulunur. Sekreter aynı zamanda Genel Kurulun sekreterliğini yapar.

GENEL KURUL

Madde 9. Genel Kurul aşağıdaki üyelerden teşekkül eder:

- a. İktisat Şurası üyeleri,
  - b. Planlama Müsteşar Muavini, İktisadi ve Sosyal Planlama Başkanlarıyla Koordinasyon Başkanı,
  - c. Üniversitelerarası Kurulun seçeceği beş temsilci,
  - d. Nüfusu 150.000'den yukarı şehirlerin Ticaret ve Sanayi Odaları Başkanları, Odalar Birliği Genel Sekreteri,
  - e. Bankalar Birliğinin seçeceği beş üye ile Bankalar Birliği Başkanı,
  - f. İşçi Sendikaları Konfederasyonu tarafından seçilecek beş temsilci ve Konfederasyon Başkanı,
  - g. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Gazetccilik Enstitüsü Öğretim Kurulunun İstanbul, Ankara ve İzmir'den seçeceği birer bayyazar,
  - h. Teşrii organın İktisat, Ticaret, Maliye, Çalışma, Milli Savunma, Sanayi ve Tarım Komisyonları Başkan ve Raportörleri,
  - i. Türkiye Öğretmen Dernekleri Konfederasyonundan seçilecek beş öğretmen.
1. Tarım Odaları Birliği tarafından seçilecek yedi temsilci,

- j. Esnaf Dernekleri Konfederasyonu tarafından seçilecek beş temsilci,
- k. Mimar ve Mühendis Odaları Birliği Başkanı veya Genel Sekreteri,
- l. Tabip Odaları Birliği Başkanı.

Madde 10. İktisat Şûrası Başkanı, Şûra Genel Kurulunun da başkanıdır.

Madde 11. İktisat Şûrası Genel Kurulu yılda en az bir defa olmak üzere Şûra Başkanının davetiyle toplanır.

GENEL KURULUN GÖREVLERİ

Madde 12. Genel Kurulun görevleri şunlardır:

- a. Uzun vadeli planların hazırlanışı ve tatbiki hususlarında kamuoyunu İktisat Şûrasına ve dolayısıyla Yüksek Planlama Kuruluna getirmek,
- b. Senelik Milli Planların her mali yıl sonunda tahlilini yapmak ve İktisat Şûrasına taleplerini aksettirmek.

Madde 13. İktisat Şûrasıyla Genel Kurul üyelerine beher toplantı için Bakanlar Kurulunca tespit olunacak miktarda tazminat ve toplandığı şehir haricinden gelecek olanlara ayrıca 6245 sayılı kanun gereğince harcırah verilir.

Bu üyelerden memur olanların kendi mevzuatlarına göre almakta oldukları tazminat ve ödeneklerine hâlel gelmez.

YÜKSEK PLANLAMA KURULU

Madde 14. Yüksek Planlama Kurulu Başbakan, Maliye, Tarım, Sanayi, Milli Eğitim ve Milli Savunma Bakanları, beş İktisat Şûrası üyesi ve Milli Planlama Merkez Dairesinin üç temsilcisinden ve teşrii organın Planlama Komisyonu Başkanından meydana gelir.

YÜKSEK PLANLAMA KURULUNUN GÖREVİ

Madde 15. Kurulun görevi, milli politika hedeflerinin tayininde Bakanlar Kuruluna yardımcı olmak ve hazırlanacak planları Bakanlar Kuruluna sunulmadan önce gözden geçirerek tayin edilen hedeflere uygunluk ve kifayet derecesi bakımından incelemektir. Kurul ayrıca İktisadi ve Sosyal Planlama Başkanları arasında planla ilgili olarak ortaya çıkan ve merkez komisyonunda halledilemeyen anlaşmazlıklara hakemlik eder.

PLANLAMA MERKEZ DAİRESİ TEŞKİLATI

Madde 16. Planlama Merkez Dairesi bir Planlama Müsteşar Muavininin idaresinde aşağıdaki dairelerden teşekkül eder:

- a. Merkez Komisyonu,
- b. Koordinasyon Kurulu,
- c. İktisadi Planlama Başkanlığı,
- d. Sosyal Planlama Başkanlığı,
- e. Koordinasyon Başkanlığı,
- f. İdari ve Hukuki Tedbirler Müdürlüğü.

Madde 17. Merkez Komisyonu

Milli Planlama Müsteşar Muavini, İktisadi ve Sosyal Planlama Başkanlıklarıyla bu Dairelerden seçilecek birer uzman, İdari ve Hukuki Tedbirler Müdürü ve Merkez Bankası Genel Müdüründen meydana gelir. Görevi, Sosyal ve İktisadi Planlama çalışmalarını ahenkli bir şekilde yürütmektir.

Madde 18. İktisadi Planlama Başkanlığı

Uzun vadeli makro plan, yıllık programlar ve finansman sektör programları ve proje tahlil şubeleri ile devamlı ve geçici özel ihtisas komisyonlarından müteşekkildir. Görevi, gerekli araştırmaları yaparak uzun ve kısa vadeli iktisadi planları hazırlamaktır.

Madde 19. Sosyal Planlama Başkanlığı

Araştırma ve planlama şubeleri ile devamlı ve geçici özel ihtisas komisyonlarından teşekkül eder.

Görevi, memleketin sosyal problemlerini incelemek ve bunların halli için uzun ve kısa vadeli planlar hazırlamaktır.

Madde 20. Koordinasyon Başkanlığı

Tetkik ve Tahlil Şubesi, Organizasyon ve Metot Şubesi ile Yayın ve Temsil Şubesinden müteşekkildir.

Görevleri:

a. Tatbik mevkiine konan plan ve programların icrası sırasında gerekli takip ve koordinasyonu sağlamak.

b. Tatbikatın üçer aylık devre raporlarını icra organlarından alıp tevhit ve tahlil ederek neticeleri ilgililere sunmak, ahenk sağlayıcı tedbirlerin yürürlüğe konmasına nezaret etmek,

c. Plan ve programların tatbikatının aksadığı sahalarda organizasyon ve metot incelemelerinin öncelikle yapılmasını sağlamaktır.

Madde 21. İdari ve Hukuki Tedbirler Müdürlüğü

Görevi, devlet teşkilatında ve özel sektörde planın gerçekleşmesini kolaylaştıracak idari, mali ve hukuki tedbirleri tespit ve tavsiye etmektir.

Madde 22. Koordinasyon Kurulu

Planlama Müsteşar Muavini, Koordinasyon Başkanı ve ilgili Bakanlıklar Müsteşarları ile daire ve müesseselerin Genel Müdür ve Başkanlarından veya bu seviyedeki sorumlu temsilcilerinden teşekkül eder. Görevi, uygulanmaya başlanan plan ve programların icrası sırasında meydana çıkacak problemleri incelemek, ilgili daire ve müesseselerce alınması gerekli tedbirleri tespit etmektir.

PLANLARIN HAZIRLANMASI**Madde 23. Bilgi Toplama**

Milli Planlama Teşkilatı lüzumlu gördüğü bilgileri devlet dairelerinden doğrudan doğruya istemeye yetkilidir. Kendisinden bilgi istenen her türlü hakiki ve hükmi şahıslar bu bilgileri mümkün olan en kısa zamanda bildirmekle mükelleftirler.

Madde 24. Milli Politika Hedeflerinin Tespiti

a. Milli politika ve hedeflerinin anahatları Yüksek Planlama Kurulunda görüşülerek tespit edilir.

b. Bu kurulda kararlar 4/5 ekseriyetle alınır.

c. Bu suretle tespit edilen esaslar Bakanlar Kurulunca öncelikle müzakere edilerek teşrii organın tasvibine sunulur. Bakanlar Kurulu ve teşrii organ bu hedefleri bir bütün halinde kabul veya reddeder.

Madde 25. Uzun Vadeli Planın Yapılması

Başbakan teşrii organın tasvip ettiği esaslar dahilinde uzun vadeli ve yıllık planların hazırlanması hususunda planlama dairesine direktif verir. Planlama Teşkilatı Tüzüğünde belirtilen esaslar dahilinde uzun vadeli Makro Planı hazırlar.

Madde 26. Uzun Vadeli Planın Kabulü

Uzun Vadeli Planın Başbakanlığa sunulmasından itibaren bir hafta içinde Yüksek Planlama Kurulu toplanır. Bu planı inceleyerek tespit edilen ana hedeflere uygun olup olmadığını bir bütün halinde kabul veya reddeder. Red halinde, reddin gerekçesi esaslarına göre Planlama Merkez Teşkilatı planı tekrar hazırlayarak Yüksek Planlama Kuruluna sunar. Kabul edilen plan Bakanlar Kurulunca incelenerek tasvip edildikten sonra kanunlaşmak üzere teşrii organa sevk edilir. Teşrii organ, planı bir bütün olarak kabul veya reddeder. Planın reddedilmesi halinde Yüksek Planlama Kurulu meseleyi yeniden inceler ve tespit edeceği esaslara göre yeni bir plan yapılması hususunda gerekli direktifi verir. Planlama Merkez Teşkilatınca tadilen hazırlanacak yeni plan aynı kanallardan ve yine bir bütün halinde kabul veya reddedilmek üzere teşrii organa sunulur.

Madde 27. Planların Hazırlanması ve Kabulü

Yıllık planların hazırlanma ve kabulü hususunda da yukarıdaki madde hükümleri aynen uygulanır.

PLANLARIN İCRASI**Madde 28. İcranın Takibi**

Kabul edilen planların ilgili daire, müessese ve idarelerce uygulanmasındaki ahenk ve işbirliğini Koordinasyon Başkanlığı sağlar. Planın tatbikatı zaman zaman gözden geçirilerek elde edilen neticeler ve alınması gerekli tamamlayıcı tedbirler belirli devrelerde verilecek raporlar halinde teşrii organa, İktisat Şurasına ve Bakanlar Kuruluna sunulur.

MÜTEFERRİK HÜKÜMLER**Madde 29. Mukaveleli Uzmanlar**

Milli Planlama Teşkilatı ihtisandan faydalanmaya lüzum gördüğü yerli ve yabancı uzmanları mukavele ile istihdama yetkilidir. Bu suretle vazifeye alınanlara ödenecek ücretin miktarı Bakanlar Kurulunca tespit olunur.

Madde 30. Milli Planlama Teşkilatının bilgi, görgü ve ihtisaslarını artırmak üzere yabancı memleketlere göndereceği elemanlar, 4499 sayılı kanunun birinci maddesinin (b) bendinde yazılı "ilgili hizmetlerde en az iki yıl başarı ile çalışmış olmak" kaydına tabi değildir.

Madde 31. Üniversite Mensupları

Milli Planlama Teşkilatında üniversite öğretim üye ve yardımcıları da istihdam edilebilirler.

Bu teşkilatta hizmetlerinden faydalanılacak üniversite öğretim üye ve yardımcılarının Üniversiteler Kanununun 32-38'inci maddelerinin son paragraflarında yazılı tazminat haklarına hâlel gelmez.

Madde 32. Tüzükler

Bu kanunun tatbikine müteferri şekil ve usuller tüzüklerle düzenlenir.

Madde 33. İlişik (1) sayılı cetvelde yazılı kadrolar 3656 sayılı kanuna bağlı (1) sayılı cetvelin Başbakanlık kısmına eklenmiştir.

Geçici Madde 1. 1960 yılı Bütçe Kanununa bağlı (D) işaretli cetvelin Başbakanlık kısmına ilişik (2) sayılı cetvelde yazılı kadrolar eklenmiştir.

Geçici Madde 2. Bu Teşkilatın icabettirdiği masraflar 1960 yılı Başbakanlık bütçesinin ilgili tertiplerinden ödenir.

Bu tertiplerdeki ödeneğin kifayet etmemesi veya masrafla ilgili bir tertip bulunmaması halinde, Bütçenin tasarrufu mümkün tertiplerinden mevcut veya yeniden açılacak tertiplere aktarmalar yapmaya Maliye Bakanı mezdur.

Madde 34. Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 35. Bu kanun hükümlerinin yürütülmesine Bakanlar Kurulu memurdur.

(1) SAYILI CETVEL

Planlama Merkez Dairesi

Derece	Hizmetin Nevi	Adet	Ücret tutarı
2	Planlama Müsteşar Muavini	1	1750
2	İktisadi Planlama Başkanı (İhtisas yeri)	1	1750
2	Sosyal Planlama Başkanı	1	1750
2	Koordinasyon Başkanı	1	1750
4	İdari ve Hukuki Tedbirler Md.	1	1250
3	..... (*)	4	1500
4	.....	10	1250
6	.....	10	950
7	.....	8	800
8	.....	8	700
9	.....	8	600

(*) Unvanları ifa edilecek vazifeye göre Planlama Müsteşar Muavini tarafından tespit edilir.

(2) SAYILI CETVEL

Derece	Hizmetin Nevi	Adet	Maaş tutarı
1	..... (*)	4	1250
6	.....	9	700
9	.....	9	400
11	.....	3	300

(*) Unvanları ifa edilecek hizmetin çeşitlerine göre Planlama Müsteşar Muavini tarafından tespit olunur.

G E R E K Ç E

A. Genel Gerekçe

İktisadi faaliyetlere bir düzen ve yön verme ihtiyacı bugün sadece bir ilmi görüş olmaktan çıkmış ve geniş halk kitlelerine mal olmuş bulunmaktadır. Siyasi otoriteyi zaafa uğratmadan, halkın ihtiyaç ve temayülünü dikkate alarak çalışabilecek bir planlama teşkilatını kurup yürütebilmek, demokratik hükümetlerin öteden beri başlıca arzu ve kaygısı olagelmıştır. Bu arada Fransa, İngiltere, Hollanda, İtalya ve Hindistan gibi memleketlerde tatbik de edilmiştir.

Memleketimizde bu yoldaki çalışmaların tarihi oldukça eskidir. Bugüne kadar birincisi 1934 yılında olmak üzere iki defa beş yıllık planlar hazırlanmıştır. Daha ziyade sanayi planı mahiyetinde olan bu plan denemelerinin bariz vasfını bazı istihsal sahalarında ulaşılması istenen hedeflerin belirtilmesi teşkil etmiştir. Bugünkü gerçek anlamıyla bir plan sayılıp sayılamıyacakları bir yana, yeterli bir koordinasyon dahi sağlayamamışlar ve netice itibariyle sektör planlamasından öteye geçememişlerdir.

Harp yıllarından sonra oldukça bozulmuş bulunan iktisadi düzeni yeniden kuracak ve koordinasyona esas teşkil edecek çalışmalara başlanmış, bu arada yabancı uzmanlardan da istifade edilmek istenmiştir. 27 Mayıs İnkılabına kadar memleketimize çok sayıda yabancı uzman getirilmiş ve bunların ekserisi —aralarında bazı anlayış farkları bulunmakla beraber— merkezi bir organ vasıtasıyla planlama yapılması hususunda birleşmişlerdir. Bu arada bilhassa Barker Komisyonu planlama işleriyle görevli bir başbakan yardımcılığının ihdasını ve merkezi bir teşekkülün planlama faaliyetlerini deruhte etmesini tavsiye etmiştir.

İktisadi düzeni ve faaliyetleri tabii inkişafına devretmek ve milli gelir artışını bu tabii inkişaftan beklemek, klasik bir doktrin olarak değerini bugün dahi muhafaza etmektedir. Fakat bu değer, iktisadi görüşlerin mahsulü olmaktan ziyade, demokrasideki siyasi görüşlerin mahsulüdür. Başlangıçta da işaret edildiği gibi, merkezi bir planlamaya zaruret duyan demokratik hükümetler, bu zaruretin icapları ile demokrasi felsefesinin nasıl telif edilebileceği noktasında müte-reddit kalmışlardır. Zaruret yirminci yüzyıla birlikte artan devlet hizmetlerinden ve diğer memleketlerde iktisadi inkişafın süratli olmasından doğmuştur. Yirminci yüzyıl medeniyetinde iktisadi gerçeklerin siyasi güce ve hakimiyete esas teşkil edişi de bu zaruretin değerini ve önemini artırmıştır. Tabii seyrine ve inkişafına terkedilecek olan bir iktisadi düzen ile, bilhassa iktisaden geri kalmış olan memleketlerde, gerekli inkişaf temposunun elde edilemeyeceği ve bundan da önemli olarak esasen kıt olan imkânların arzu edilen ve umumî menfaatleri ilgilendiren istikametlere bir bütün olarak yöneltilemeyeceği aşikârdır.

Demokrasi felsefesi ise fertlere asgari ölçüde müdahaleyi asli bir görüş olarak kabul etmektedir. Biraz önce örnek olarak gösterilen memleketlerde bu zaruret ve bu görüş muhtelif şekillerde telif edilmiştir. En fazla kullanılan usul, merkezi bir planlama teşkilatı ile devlet ve özel sektörler gayretlerini bir istikamete yöneltmek ve bir hedefte birleştirmek şekli olmuştur. Mesela Hindistan, birinci beş yıllık planı ile milli gelirden % 12 nispetinde bir artış hedef olarak almış ve devre sonunda ise % 18 artış elde etmiştir. Buna karşılık, iktisadi doktrini ve siyasi görüşleri daha farklı olan Rusya'daki beş yıllık planlarda % 12 artışlar hesaplanmış, fakat fiili neticeler % 5-6'yı geçmemiştir.

B. Teferruatlı Gerekçe (Kanun teklifindeki sıraya göre)

1. Kurulacak olan merkezi planlama teşkilatına mesela İktisadi Planlama Teşkilatı adı da verilebilirdi. Fakat memleketimizde ele alınmasında zaruret görülen sosyal problemler de mevcuttur. Sosyal problemlerin haline ait düşünceler ise bazı iktisadi tedbirleri davet edecektir. Bunların her biri için ayrı ayrı planlama teşkilatı kurmak tedahüllere sebep olabilirdi. Bu bakımdan iktisadi ve sosyal problemlerin birbirleriyle olan münasebetlerini de dikkate alarak müşterek bir planlama teşkilatı kurulmasında fayda mülhaza edilmiştir. Hal böyle olunca teşkilata verilecek isimde umumilik aranmış ve Milli Planlama Teşkilatı tabiri tercih edilmiştir. Nitekim Hollanda'da da başlangıçta sadece iktisadi planlama teşkilatı kurulmuş ve bilahare plan çalışmalarının sosyal yönleri ortaya çıkınca teşkilatın tamamlanması zarureti hasil olmuştur.

Teşkilatın her hangi bir bakanlığa bağlanmasından kaçınılmış ve Başbakanlığa bağlı merkezi bir planlama teşkilatı kurulmuştur.

Bunun sebebi, bir yandan bahis konusu münasebetleri düzenleyip koordine ederek bakanlıkların kendi sahalarında daha gayretli olmalarını sağlamak, diğer yandan planın özel sektörle olan münasebetlerini ayarlamak ve özel sektörün kendi bünyesi içindeki münasebetleri ahenkleştirmek ihtiyacıdır.

Diğer taraftan kalkınma planı bir bakıma hükümetin milli politikası olacaktır. Milli politikayı adım adım takibe ise bir bütün halinde bakanlar kurulu ve bunun başkanı olan başbakan memurdur.

Planlama faaliyetlerinde de Maliye Bakanına olağanüstü bir hakimiyet tanıyan İngiltere bile bu işleri düzenlemek üzere zaman zaman bir İktisat Bakanlığı kurmak lüzumunu hissetmiş, Fransa başbakanlığa bağlı bir Planlama Genel Komiserliği kurmuş ve Hindistan ise başbakan yardımcılığı durumunda olan bir Planlama Bakanlığı ihdası yoluna gitmiştir.

2. Planlama faaliyetlerinde dört ayrı gayrete ihtiyaç vardır:

- İktisadi ve sosyal durumu teferruatlı olarak tespit ve temayüllerini tayin etmek, bunlara istinaden de milli politikaya esas olacak hedefleri hesaplamak;
- Bu hedefleri gerçekleştirecek uzun ve kısa vadeli planları yapmak;
- İcra mekanizmasının bu planların tatbikatı ile ilgili işleyişini takip etmek ve planın tatbik kabiliyetini değerlendirmek;
- Özel sektörün temayüllerini takip edip planlama hedeflerine yöneltmek için teşvik çareleri bulmak.

Yukarıdaki hususlar kanunun ikinci maddesinde vazife olarak tasrih edilmiştir.

3. Planların hazırlanma ve uygulanma faaliyetleri de dört ayrı organa ihtiyaç gösterir:

- Milli politikanın hedeflerini tayinde hükümete yardımcı olacak bir organ,
- Planlama yapacak bir organ,
- Planları yürütecek olan organ,
- Yürütmeyi takip edecek ve değerlendirecek olan bir organ.

Bunların birbirlerinden ayrı olması, işbölümünü ve hataların azaltılmasını

temin edecektir. Planları mevcut icra organları yürüteceğine göre, bunların planlama teşkilatının dışında kalacakları tabiidir. Bunun neticesi olarak, Milli Planlama Teşkilatı içinde milli politika hedeflerini tayin için bir kurul (Yüksek Planlama Kurulu) ve bunun yanında bir İktisat Şurası, planlamayı yapmak üzere bir merkez teşkilatı (Planlama Merkez Teşkilatı) ve kontrol için de bir koordinasyon teşkilatı (Koordinasyon Genel Başkanlığı) kurmak gerekir.

4. Milli planlama hedeflerini tespit ederken imkânlarla istekleri karşı karşıya getirmek ve bunlar muvacehesinde lüzumluyu ve mümkün olanı tayin etmek icap edecektir. Yüksek Planlama Kurulu da bu düşünceden hareket edilerek terkip edilmiş, siyasi temayülleri ve otoriteyi temsil edenlerle ilmi ve tekniği temsil edenlerden meydana gelen karma bir yüksek komisyon teşkil edilmiştir. Bu tertipte bilhassa muvazene sağlanmasına dikkat edilmiş ve siyasi otoritenin tahakkümüne meydan verilmediği gibi, bu kuvvetin zaafa uğratılmamasına da itina gösterilmiştir. Temsilci olarak tasrih edilen bakanların milli politikanın tayininde bugünkü durumumuza göre problemleri aşkâr bir şekilde müessir olacak sektörlerin müessesili ve sorumlusu olmalarında titizlik gösterilmiştir. Buraya Bakanlar Kurulunun bir bütün olarak iştirak ettirilmesi de düşünülebilirdi. Fakat bu takdirde kurulda siyasi mülahazaların ekonomik zaruretlere galebe çalması tehlikesi belirir ve kuruldaki bakan sayısına paralel olarak dengeyi sağlamak için diğer üyelerin de artırılması zarureti karşısında kurulun müessiriyetini kaybetmesi ihtimali ortaya çıkardı. Nitekim Hindistan'da bunun benzeri olan kurulda sadece Planlama Bakanı, Maliye Bakanı ve Milli Savunma Bakanı yer almış ve üye sayısı dokuzu geçmemiştir. Kurulda temsil vazifesi olan bakanların, burada siyasi temayülleri temsil etmekten başka, Bakanlar Kurulunda ve Mecliste, alınan kararları savunmak gibi ikinci ve daha önemli bir vazifeleri olacaktır. Böylece, üye sayısı asgari hadde tutulmuş olacak ve kurullardan kurullara temsilci göndermekle hem yığılmaların önüne geçilecek ve hem de karşılıklı irtibatlar sağlanmış olacaktır.

Keza İktisat Şurası için de aynı durum varittir. Temsil hakkı tanınan Şura üyeleri de, gerek Şuramın isteklerini halkın ve meslek teşekküllerinin istekleri ile ilmin ve sağduyunun muhassalası olarak Yüksek Planlama Kuruluna getirecek ve gerekse bu kurulda alınan kararları Şura Genel Kurulu kanalıyla umuma mal edebileceklerdir. Ayrıca Şura devamlı bir organ olacağından, milli planların devamlılığına yardım edecektir.

5. Planlama teşkilatının başında sık sık değişebilecek olan hükümet azalarına karşı bir istikrar ve devamlılık unsurunun bulunmasında, planlamada evveliyatın ve uzun vadenin önemi bakımından fayda vardır. Keza birbirinden ayrı yürütülen planlama faaliyeti ile takip ve kontrol faaliyetinin de bunların üstünde bir makama bağlanması zaruri olacaktır. Böylece teşkilat bütünlüğüne kavuşmuş olacaktır.

6. Planlama faaliyetinde, iktisadi ve sosyal problemler evvela ayrı ayrı, sonra da birbirleriyle ilgileri bakımından ele alınacaktır. Buna göre kendi mevzuatlarında ve fakat ufki koordinasyona da yer verebilecek şekilde iki ayrı daire başkanlığı ile bunların faaliyet ve planlarını telif edecek bir komisyon teşkilini düşünmek gerekir. Ayrıca planların icra mekanizmasında tatbikini sağlayıcı idari ve hukuki tedbirleri tavsiye edecek diğer bir organ da lüzumlu olacaktır.

7. Merkez Komisyonu, iktisadi ve sosyal planlar arasındaki karşılıklı vecibeleri ve imkânları ahenkleştirici bir rol oynayacaktır. Tabiatıyla böyle bir heyette taraf temsilcilerine yer verilmesi iktiza edecektir. Merkez Bankası Genel Müdürü-

nün mevcudiyeti ise planlama faaliyetinde bilhassa özel sektör bakımından para ve kredi politikasının devamlı olarak göz önünde bulundurulması lüzumundan ileri gelmiştir.

8. Planlama teşkilatının kuruluşu, uzun vadeli planlar yapmak arzu ve zaruretinden doğmuştur. Plan kelimesinin burada ifade ettiği mana da, uzunca bir müddet sonrası için milli gelirin ve milli gücün erişebileceği en iyi seviyeyi ve şekli hesap etmek, bu şekle ahenkli bir gayret teksifi ile safha safha ulaşabilmektir. Buna göre önce bir ana plan yapılması iktiza edecektir ki bunun başlı başına hesaplanması ve planlanması bahis konusu olacaktır. Makro Plan şubesine bu bakımdan lüzum vardır.

Ana plan ise, yıllık programlar ve bütçelerle tatbik safhasına konacaktır. Yıllık programları hazırlama faaliyeti devamlı ve ayrı bir çalışmayı gerektirecektir.

Uzun vadeli plan için kullanılabilir iç ve dış mali imkânların tespitini ve bunların yıllık planlara esas olmak üzere yıllara bölünmesini yapacak bir teşkilata ihtiyaç vardır. Bu sebepten, Başkanlık bünyesinde bir de Yıllık Programlar ve Finansman Şubesinin kurulması düşünülmüştür.

Hazırlanacak yıllık planlar, teferruatlı sektör planlarının ve proje tahlillerinin yapılmasını icap ettirecektir. Bu hizmet için de ayrı bir şubeye ihtiyaç olacaktır.

Başkanlık bünyesine organik olarak girecek olan bu şubeler gerek iktisadi bünyedeki imkânları ve temayülleri tespit edişte, gerekse bu imkân ve temayülleri arzu edilen hedefe bütün sektörlerde ahenkli bir şekilde yöneltmeyi planlayışta çok teferruatlı ve çeşitli çalışmalar yapmak zorunda kalacaktır.

Her biri ayrı ayrı ihtisasa ihtiyaç gösterecek olan bu çalışmalar için, işin devamı müddetince geçici ihtisas komisyonları kurmak icap edecektir. Bunun diğer bir lüzum ve faydası da, muvazi planlama zaruretinden doğmaktadır. Geçici komisyonlarda vazife alacaklardan bir kısmı ilgili daire ve müesseselerin yetkili temsilcisi olacaktır. Bunlar, daha üst seviyede yapılacak plan çalışmalarına katılmakla, planlamada ön almayı sağlayacakları gibi kendi seviyelerinde planı programlama intikal ettirmeyi bizzat deruhte edeceklerinden planın icra organlarında benimsenmesini ve sempatik kılınmasını da sağlamış olacaklardır. Keza bu sayede personel tasarrufu dahi temin edilebilecektir.

9. Bir sosyal planlama faaliyetine neden lüzum görüldüğüne daha önce temas edilmiştir. Evvela, Türkiye'de esasen varlığını hissettiren sosyal problemler mevcuttur; saniyen uzun vadeli iktisadi planlar dahi bazı sosyal tedbirleri gerekli kılacaktır. Bunlar da tekrar iktisadi sektörlerden mukabil isteklerde bulunacaklardır. Ufki olarak koordinasyon sağlamak, meselelerin her iki sahadaki hal tarzlarını hazırlamak ve esaslı sosyal problemleri daimi şekilde teknik iktisatçıların gözü önünde tutmak üzere İktisadi Planlama Başkanlığı yanında bir de Sosyal Planlama Başkanlığına ihtiyaç hissedilecektir. Burada, mevcut problemleri teferruatı ile tetkik ve tahlil edecek bir araştırma şubesinin kurulması en başta gelen istek olacaktır. Keza bu şube yapacağı umumi tekliflerle ve hazırlanan iktisadi planların etüdünü yaparak zuhuru muhtemel yeni problemleri de araştırmayı ihmal etmeyecektir. Tetkik ve tahlilleri tamamlanmış olan problemlerin hal şeklini düşünmek ve planlamak üzere de ayrı bir plan şubesine lüzum görülecektir.

Burada da 8'inci maddedeki sebepler dolayısıyla özel ihtisas komisyonlarının geçici olarak teşkilinde fayda mülahaza edilmiştir.

10. Planlama Başkanlıkları asli olarak plan hazırlığı ve faaliyeti ile meşgul olacaklardır. Hazırlanmış planları ise icra organları tatbik edecektir. Mevcut devlet teşkilatı böyle bir planın varlığı göz önünde bulundurularak kurulmuş olmayıp daha çok tarihi gelişmelerle meydana gelmiştir. Buna göre planların tatbikini kolaylaştırıcı bazı organizasyon ve kanun tadilatı bahis konusu olacaktır. Planların yanı başında bunları görebilen ve düşünebilen bir organa da ihtiyaç duyulacaktır. İdari ve Hukuki Tedbirler Müdürlüğü bu ihtiyaçtan doğmuştur.

11. Hazırlanarak yetkili organların tasvip ve tasdikinden sonra icra organlarına intikal ettirilmiş olan plan ve programların tatbikatta zaman, miktar ve maliyet yönünden başarı derecelerinin takibi ve neticelerin ilmi bir şekilde tetkik ve tahlili gerekir. Meydana çıkarılabilecek aksaklıkların sebeplerini bulup bunların en kısa zamanda giderilmesini sağlamak planlama teşkilatının tabii bir fonksiyonu olacaktır. Ancak bu sayede, hazırlanan plan ve bilhassa yıllık programların (a) planlama ve programlama safhasındaki hataları, (b) imkânlarla ihtiyaçların bağdaştırılmasındaki her türlü isabetsizlikleri, (c) icra organlarının tatbikatta işleyebilecekleri zaruri veya ihtiyari hataları, bu hataların beşeri, içtimai, hukuki ve iktisadi sebeplerini, (d) çeşitli sebepler muvacehesinde elde edilen randıman, ekonomi ve müessiriyet dereceleri, (e) aksaklıkların giderilmesi ve randıman, ekonomi ve müessiriyetin arttırılması için alınacak tedbirlerin tayin ve tespiti ile tatbik mevkiine konulması kabil olacak ve bütün çalışmaların semeresi gözle görülür elle tutulur bir halde tespit olunarak ilgililerin gözü önüne serilebilecektir.

İşte bu hayati faaliyeti temin etmek üzere bir Koordinasyon Başkanlığı kurulması zaruri görülmüştür.

Bu Başkanlık yukarıda açıklanan hayati fonksiyonu ifa için,

— Önce programlamayı ve onun icrasının takibinde kullanılacak sistem ve standartları tespit ve ilgililere telkin edecek,

— Buna göre icraat gelişmelerinin periyodik rapor sistemi ile kendisine intikalini tertip ve takip edecek,

— Toplayıp tevhit ettiği raporların ufki ve şakuli tetkik ve tahlilini ilmi bir şekilde yaptırıp neticeleri tespit edecek,

— Bu neticeleri ilgililerle işbirliği sayesinde hal tarzları ile birlikte, gerekirse Meclis de dahil olmak üzere, Bakanlar Kuruluna, Yüksek Planlama Kuruluna, İktisat Şurasına, Milli Planlama Müsteşar Muavinliği teşkilatına ve teknik icra organlarına arz ve izah edecektir.

Bu izahın neticesi teklif edilen tedbirlerden kabul edilenler derhal tatbik mevkiine konulacak ve bu suretle bütün çalışmalara, devri bir şekilde düzeltile düzeltile devam edilecektir

Burada aynı zamanda programların en müessir, randımanlı ve ekonomik bir şekilde tatbikini sağlamak yolunda organizasyon ve metot çalışmalarının da birlikte yapılmasında zaruret vardır.

12. Koordinasyon Başkanlığı yukarıda sıralanan takip ve düzeltme vazifelerinin ifası maksadıyla pek tabii olarak tekml icra organları ile yakın ve sık münasebetler kurması gerekmektedir. Gerek icraatta lüzum görülecek acil tedbirlerin derhal alınması için, gerekse periyodik neticelerin lüzumlu icraatını şifahen görüşmek üzere programlarla ilgili organların en yetkili temsilcilerini veya onların ve-

killerini zaman zaman bir araya getirecek bir koordinasyon kuruluna da ihtiyaç vardır. İşte Koordinasyon Kurulu da bu sebeple teşkil edilmiştir.

13. Uzun vadeli planların hazırlanabilmesi, etraflı tetkiklere lüzum gösterecektir. Devlet sektörü ve özel sektörün durumlarını tespit etmek ve gelişme temayüllerine ait tahminleri doğru olarak yapabilmek için ilmi ve ampirik metotlarla tetkik ve tahliller yapılacaktır. Bunlar ise, başta İstatistik Genel Müdürlüğüne hazırlanan veriler olmak üzere, her sektörün teferruatlı olarak durumunu açıklayan bilgilerle yapılacaktır. Keza, iktisadi imkân ve gelişmelerin dış âlemle olan ilgilerini ve diğer memleketlerdeki iktisadi planlar ve aralarındaki münasebetleri dikkate almak gerekecektir. Ancak bu sayede iktisadi gelişmenin ihracat-ithalat bakımından tesirleri ortaya konabilecektir. İşte bütün bu bilgiler için tek başına planlama teşkilatınca haber toplamak mümkün olamayacağından, ilgili diğer müesseselerin yardımcı olarak görevlendirilmesinde zaruret vardır.

14. Milli politikayı ve onun hedeflerini tespit etmek hükümete ait bir vazife ve TBMM'ne ait bir yetkidir. Milli iradenin tecelli ettiği yer olması bakımından yetkinin TBMM'nde bulunmasından daha tabii bir şey olamaz. Fakat meselelerin bu seviyede tartışılmasında bazı hazırlıklar yapılması ve hatta tayin edilmesi mümkün ve muhtemel olan şekiller için bazı tercihler teklif edilmesi gerekir. İktisadi ve sosyal meselelerle ilgili hükümet kararları, teferruatlı bir hesaplama ve teknik bir ameliye olacağından, gerek buna ait çalışmalar, gerekse kabul veya reddine ait müzakereler ayrı bir özellik taşıyacaktır. Bir defa, planların bir hesap ve karşılıklı koordinasyon çalışmasına istinat etmiş bulunmasından dolayı, meseleyi bu açıdan da inceleyebilecek, hiç olmazsa izahını yapabilecek bir karma komisyonda tetkik etmek ve Meclise tavsiye edilebilecek hale getirmek gerekecektir. Bunu da, terkibi bu maksada vefa edecek şekilde düşünülmüş olan Yüksek Planlama Kurulu yapacaktır. Kurulda ittifakla karar alınması arzuya şayandır. Bununla beraber 4/5 çoğunluk bir hal tarzı olarak kabul edilmiştir. Gerek kurulda, gerekse Mecliste hedeflerin tüm olarak kabulü veya reddi bahis konusu olabilir. Planın tadili, bu tadilin dahi teknik bir hesaplama ve araştırmayı gerektirmesi bakımından varit olamaz. Lüzumunda böyle bir değişikliği ve bununla ilgili diğer düzeltmeleri ancak yine planlama şubeleri yapabilecektir.

Milli politika hedeflerinin Meclisten geçmesi ve tasvip görmesinde ayrıca zaruret vardır. Bu suretle, bu politikayı benimseyen ve yürütecek olan Bakanlar Kuruluna güvenoyu verilmiş olacaktır.

15. Meclisin tasvibinden geçmiş olan milli politika hedefleri, bir hükümet programı olarak planlama organlarına intikal etmelidir. Planlayıcılar buradaki hedeflerin gerçekleşmesi şeklini normal olarak bu yolda bir direktif aldıktan sonra yapabileceklerdir.

16. Uzun vadeli plan, bir ana hatlar planıdır. Birden fazla bütçe devresini ve hatta teşrii devreyi ihtiva edecektir. Bunun bir devamlılık organı vazifesi gören Yüksek Planlama Kurulunda tasvip görmesi bu bakımdan da faydalı ve zaruri olacaktır. Keza, Meclisten geçerek kanuniyet kesbetmesi de planın benimsenmesini ve ciddiyetle tatbikini mümkün kılacaktır.

Plan, daha önce belirtildiği gibi bir teknik hesaplar manzumesi halinde olduğundan, tadili de ancak plan şubelerinde bahis konusu olabilecektir. Yüksek Planlama Kurulu ve Meclis sadece bunun tümü üzerinde red veya kabul haklarını kullanmak durumundadırlar.

17. Yıllık planlar artık birer program mahiyetini alacaklardır. Bu ise, bir bütçe kanunu gibi işlem görmeyi icap ettirecektir.

18. Bu maddenin gerekçesi 11'inci ve 12'nci maddelerde yazılmıştır.

19. Memleketimizde planlı olarak tecrübe görmüş iktisatçı mevcudu yok denecek kadar azdır. Haseten kuruluş ve inkişaf safhasında dışarıdan tecrübeli uzman getirmek zarureti doğacaktır. Esasen birçok milletlerarası teşekküller bu yolda yardımcı olmaktadır; dolayısıyla bunların bir kısmının ücreti özel yardım fonlarından temin edilebilecektir. Bizce ihtisasına ayrıca müracaat edilecekler ise yüksek ücretler talep edeceklerinden bunlara ait sarf yetkisinin Bakanlar Kurulunda toplanması faydalı olacaktır.

20. Milli Planlama Teşkilatının —bilhassa kuruluş ve gelişme yıllarında— yüksek vasıfta personel bulmakta büyük güçlüklerle karşılaşacağı muhakkaktır. Yürürlükteki mevzuatımızda yer alan bazı hükümlerin bu güçlükleri daha da arttıracığı düşünülerek birtakım istisna hükümleri konmasında fayda görülmüştür. Teşkilatın kadrosunda devamlı olarak vazife göreceğ üniversite ve yüksek okul mezunlarını bir imtihanla hizmete alıp kendi bünyelerinde kısa bir müddet çalıştırdıktan sonra ve hatta derhal dış memleketlerin planlama dairelerine veya diğer ilgili müesseselerine gönderebilmesini sağlamak üzere 4489 sayılı kanunun 1'inci maddesinin (b) bendinde yazılı "ilgili hizmette en az iki yıl çalışmış olmak" kaydına bu madde ile bir istisna konmuştur.

21. Burada teşkilatın üniversite öğretim üye ve yardımcılarını da istihdam edebileceği tasrih edilmekle 4936 sayılı Üniversiteler Kanununun Asistanların bütün mesailerini üniversiteye hasretmelerini emreden hükmünün kıymetli genç ilim adamlarının planlama teşkilatında çalışmalarına engel olmaması sağlanmaya çalışılmıştır.

22. Bu madde de, teşkilatın kaliteli eleman bulabilmesini sağlamak maksadıyla tasarıya konulmuştur.

23. Planlama çalışmalarının teferruatı ile birlikte kanunda izahı mümkün olmayacağından ve esasen çalışma şeklinin böyle ince teferruata kadar tespitinde yetkili uzmanlara serbesti verilmesi gerektiğinden, ayrıca bir çalışma Tüzüğü'nün hazırlanması uygun görülmüştür.

24. Diğer maddeler hef kanun için lüzumlu olan hükümleri ihtiva etmektedir. Ayrıca mucip zikretmeye lüzum görülmemiştir.

Ek 2

25/11/1988

Sayın Prof. Dr. Cemal Mihçioğlu Beyefendi,

Plan üzerine yazmakta olduğunuz makalede yer vermek üzere bana ait olduğunuzu tespit etmiş bulduğunuz, plan pilav sözü hakkında şahsi görüş ve düşüncelerimi öğrenmek istediğınızı değerli Asistanınız İsmail Bilgin'den öğrenmiş bulunuyorum. Bu samimi ve nazik davranışınız beni ziyadesiyle memnun etti. Çünkü, 25 yıl evvel TBMM kürsüsünden tarafımdan devrin Başbakanı İsmet İnönü'ye hitaben ve vicahen sarfedilmiş bir cümleden slogan haline getirilmiş "plan-pilav" sözcüğü bu müddet zarfında pek çok zevat tarafından bilerek ya da bilmeyerek, iyi niyetli ya da kasıtlı olarak kullanıldı, yazıldı, çizildi. Fakat hiç birisi bunun

aslı esası nedir diye araştırmadı. İlk defa zatiîlileri bir ilim adamına yakışır bir yaklaşımla konuyu ele aldığımız için teşekkür ediyor ve tebriklerimi sunuyorum.

Sayın Profesör, sizlerce malûm bir keyfiyettir ki, olayları izah ederken onları doğuran sebepleri, şartları ve ortamı nazarı dikkate almadan kıymetlendirmek birçok hallerde gerçekleri olduğu gibi ortaya koyamaz. Ya eksik yanları kalmıştır, ya da yavan kalmıştır. Bu düşünce konumuz için de geçerlidir. Şöyle ki, plan pilav iki kelime, iki isim, aralarında bir bağlantı edatı bile yok. Ama bugün kullanıla kullanıla sanki birleşik bir isim olmuş, eski tabirle bir ismi mürekkep olmuş gibidir.

Bunun elbette bir sebebi, hatta hikmeti olmak gerekir. Nitekim: öyledir de. Aksi takdirde yirmi beş yıl evvel söylenmiş bir cümle bugüne kadar dillerde söylenmezdi. Çünkü bu müddet zarfında plan ve bütçe üzerinde ciltler ve ciltler dolusu sözler sarfedilmiştir. Neden onlar hayatiyet kazanmamış da bu söz yaşamaktadır. Böylece öğrenmek arzusunu izhar buyurduğunuz zati mesleye gelmiş bulunuyoruz.

Plan-pilav sözü şahsıma aittir. Bu söz 1963 yılı Devlet Bütçesi TBMM'de müzakere edilirken, şahsım adına yaptığım konuşmada devrin Başbakanı İsmet İnönü'ye hitaben kullandığım "Binaenaleyh aziz arkadaşlarım, büyük hayale kapılmayın, 10 yıl programsız, plansız diye bir iktidarın başı yendi; bu defa da program plan diye Halk Partisi kendi başını yiyecektir. Millet, bıktım artık plan plan, biraz da pilavdan bahset İsmet Paşa, diyor" ifadesinden slogan haline gelmiştir. Bu kısa ifadenin gerekçelerini ortaya koyduğumuz zaman arzu edilen bilgi verilmiş olacaktır kanaatindeyim.

Şöyle ki, Türk devlet hayatında ve millet hizmetinde vaki icraatlarda planlı, plansız uygulama dönemleri yaşanmıştır.

Plansız denilen dönemde icraatlar olmuş, o dönemi yaşayan ve yaşatan idareler kendi dönemlerini "altın devir" diye vasıflandırmış, millet çoğunluğunca da böyle kıymetlendirildiği iddia edilmiş, planlı dönemde icraatta bulunanlar ise, plansız dönemi yermiş ve planlı dönemi methetmişlerdir.

Bendeniz bu iki zihniyetin icraatta bulunduğu zaman diliminde devlet ve hükümet temsilcisi olarak yetki taşımış, icraatta bulunmuş, karınca kararınca hizmet vermiş, devlet ve millet işleriyle memleket davalarında tecrübe kazanmış, müşahede, tetkik ve tespitleri, görüş ve teklifleri olan bir insan sıfatıyla sözü edilen planı, bu planın getirdiği yenilikleri, imkânları, fikriyat ve düşünceyi tarafsız bir gözle ve yalnız milli menfaatler istikametinde mukayese ve kıymetlendirmeler yaptım. Mesela, yıllarca valiliğini yaptığım Urfa'nın sahip olduğu ekonomik potansiyeli nasıl değerlendirmişler diye plan üzerinde araştırma yaptım. Çünkü, Urfa'nın sahip olduğu ekonomik potansiyelin bütün bir Türkiye'yi kapsayacak önemde olduğunu biliyordum. Zira yerli ve yabancı uzmanların belirttiğine göre Türkiye'de bir tek tane zirai ürün elde edilmese dahi, Urfa ovaları, milyonlarca dönümlük Harran ovaları Fırat'la sulandığı takdirde 80 milyon insanı geçindirecek kudrete ve imkâna sahip olduğu iddia edilmekteydi. Çünkü bu ovalar mukaddes kitaplarda da dünyanın bereket ambarı olarak tarif ediliyordu. Nitekim rahmeti bol yıllarda, çiftçinin bire beş on değil, elli altmış nisbetinde mahsul aldığı beyan ediliyordu. Çünkü bu topraklar Şimali Mezopotamya'nın ta kendisiydi ve vaktiyle sulama kanalları yapılmış olduğu kalıntılarıyla belliydi. Ama zamanla Fırat yatağını oyduğu için nehir aşağıda kalmıştı. Yapılacak bir barajla

ve bazı kademelerde pompajla Fırat bu ovalara tekrar aktıldığı zaman Türk milleti ebediyen kıtlıktan ve açlıktan kurtarılacaktı. Bu sebeplerden dolayı büyük bir milli ve ekonomik dava olarak ele alınmasını şart gördüğüm Harran ve Urfa ovalarının bu I. planda yer almaması beni derin üzüntüye maruz bıraktı. Urfa'da vazife verirken edindiğim bilgilere göre, Urfa ovasının sulanması için yapılacak barajdan cazibe suretiyle suyun akıtılması mümkün görülmediğinden, Keban'da yapılacak bir barajdan elde edilecek enerjiyle ve pompaj suretiyle mümkün olacağı yetkililerince ifade edilmekteydi. Bu bakımdan Keban barajının yapılması çok büyük bir mana ve kıymet taşıyordu. Bu heyecan ve ağırlıkla planı tetkik ettim. Keban'ın projesinden vazgeçtim, planda adını bulamadım. Hiç olmazsa plana 5 milyonluk tahsisat koyalım da projesini yaptıralım diye mücadele verdim. Fakat binbir itirazla karşılaştık.

Yine bunun kadar önemli bir başka milli davamız, Türk ormanlarının ihyası. Yıllar yılı üzerinde düşündüğüm konulardan birisi de Türk ormanlarının kurtarılması meselesidir. Çünkü, ilkokuldan itibaren çocuklarımıza ormansız vatan olmaz fikrini aşıyoruz. Diğer taraftan yerli ve yabancı uzmanlar tedbir alınmazsa yirmi yıl sonra Türk ormanları elden çıkacaktır diye raporlar veriyorlardı. Ben deniz yılları yılı her kim ki Türk ormanlarını ormancılık ilmine ve Garp tekniği ve uygulamasına paralel olarak ihya ederse, o ikinci Atatürk'tür diye inanç taşıyordum. Bu inançla planı tetkik ettim. Hiçbir olağanüstü düşünce, görüş ve uygulamaya rastlamadım. Ve üzüntüm bir kat daha arttı.

Diğer taraftan başka bir inancımın karşılığını aradım. O da şuydu, Türk maarifi bakımından taşıdığım inanç köylü kentli, kızılı erkekli bütün vatan çocuklarını altı sınıflı okullarda idealist, bilgili öğretmenlerin huzurundan geçirmediği topyekün kalkınmanın mümkün olmayacağı inancıyla Türk maarifi açısından bu planın ne getirdiğini inceledim, o konuda da sadra şifa verir bir cevap, yeni bir maarif anlayışı bulamadım.

Yukarıda belirttiğim büyük milli konularda yapıcı, tatmin edici hiç bir yeni teşebbüse ve çaplı projelere planda şahit olamadım. Bu ümitsizlik ve müşahade beni planın ruhdan, büyük hamleleri yapmaktan, büyük projeleri sunmaktan mahrum olduğu kanaatine götürdü ve bu planla devlete ve millete yeni imkânlar kazandırılabilceği umudunu kırdı.

Bu sebeplerden dolayı plan hakkında o cümle kullanılmıştır. Yoksa bizatihi planın lüzumsuzluğunu ifade eden bir kasıt yoktur. Esas itibariyle bu plan bana büyük milletimizin beklediği büyük dert ve davalarını çözeceği kanaatını asla vermedi. Plan kavramı sanki eski bir dönemin yerilmesi ve karalanmasının sembolü olduğu intibasını veriyordu.

En samimi sevgi ve saygılarımla.

Kadri Eroğan

Ek 3

Sayın Prof. Dr. Cemal Mihçioğlu,

15 Mart, 1988

"Yine Devlet Planlama Örgütünün Kuruluşu Üzerine" ve daha önce yayınlanan "Devlet Planlama Örgütünün Kuruluş Günleri" başlıklı yazılarınızı zevkle okudum. Bunlar benim yeni bilgiler edinmemi sağladı. Birkaç noktaya değinmek istiyorum.

Genel olarak bir ekonominin yönetiminin nasıl bir kuruluş yapısı ve kurumlaşmalarla yapılabileceği, özel olarak da Türkiye ekonomisinin yönetimine ilişkin sorunlar, o arada günlük ve uzun dönemli kararların nasıl bir yapı içinde alınacağı, uygulanacağı, bugüne değin iktisatçılarımızca pek merakla işlenmemiştir. Ekonominin yönetim yapısının bir tür "devlet işi" olduğu gibi bir inançtan yola çıkıldığı için midir bilinmez, bu konu iktisatçının gündeminde pek yer almamıştır. Oysa, ekonomide işler büyüdükçe, karar yapısı karmaşıklaştıkça bu alanın önemi de farke dilmeden artar. Gelişmeyi beceren ülkeler, bunun üzerinde durmuş, kararlar yapısında da sadelik içinde bir beceri düzeyine erişmiş görünüyorlar. Sizin yazılarınızın bu alan için değerli katkılar olduğunu düşünüyorum.

DPT'nin ana esprisinin Barker Raporu'ndan (1951) başlamış olduğu sanırım doğru bir gözlemdir. O raporda öngörülen "ekonomik koordinasyonla görevli bir Başbakan Yardımcısı" düşüncesi, 1950'li yılların ortalarından sonra daha da gelişmiş olmalıdır. Ancak, burada birbirine bağlı olmayan, fakat aynı ortamda ortaya çıkmış iki gereksinmeyle karşılaşırız. Bu iki gereksinmeden birincisi, Demokrat Parti'nin (DP) ulaşım ve çeşitli altyapı yatırımlarını artırışından kaynaklanmıştır. Buna, büyük bir yatırım döneminde kaynakları daha akılcı olarak, savurganlığa düşmeden kullanma gereksinmesi diyebiliriz. İkincisi ise, DP'nin ekonominin kaynaklarını enflasyoncu (ve savurgan) biçimde kullanmasının sonucu olarak, özellikle 1954/55'den sonra ortaya çıkan bir 'makro ekonomik koordinasyon' gereksinmesidir. İkinci çizginin, 1958'de istikrar programı yapılırken, Türkiye'ye destek veren OECD çevrelerince açık seçik dile getirildiği anlaşılıyor. Bu bakımdan, daha sonraki tarihlerde, ekonomide bağımsızlığın karar ve uygulama düzeni olarak yorumlanan plan düşüncesi, gerçekte 1950'li yıllarda dış çevrelerin güçlü telkinleriyle doğmuş da sayılabilir.

Bu iki gereksinmenin yanına bir üçüncü çizgiyi de yerleştirebiliriz. Bu, 1950'lerde pek su yüzüne çıkmayan, fakat 1960'dan sonra elle tutulur biçimde kavranan bir şeydir. Bu çizgi, 1930'lu yılların 1931/32'den sonra biçimlenen 'Sanayi programları' yapma geleneğidir. Gerçi bu programlar önemli bir yaygınlık ve makro ekonomik ölçek kazanamamışlar, fakat bir 'plan program ruhu'nu 1960'lara kadar uzanan sürede yaşatacak bir çizgi oluşturmuşlardır. Bu çizgi, 27 Mayıs'ın özellikleri içinde ortaya çıkmış olabilir.

Bir merkezi sistem kurma gereksinmesi, herhalde her gelişen ekonomide ortaya çıkar. Sanıyorum, özel kesimin varlığını güçlü olarak duyurduğu bir ekonomide bu gereksinmeyi öncelikle iş dünyası duymakta ve

istemektedir. Başka deyişle, iş dünyası aslında ademi merkeziyetin değil, merkeziyetin yanlısıdır. Şu koşulla ki, merkezi bir karar ve uygulama sistemi, iş dünyasının işleyişine engel olmasın, tam tersine, kolaylık ve işlerlik sağlasın. (Ekonomide kararların hiçbir dönemde olmadığı kadar kişiselleşerek merkezileştiği 1980 sonrası yıllarda, iş dünyasının ünlü "bürokrasi yakınmaları" nı olabildiğince azaltmış olmasını açıklayabilecek bir başka düşüncemiz var mıdır?) Yazılarınızda, bu noktayla bir derece ilgisiz olabilecek satırlar da, örneğin, iş dünyasından gelerek 27 Mayıs'ın ilk yönetiminde yer alan Sayın Cihat İren'in planlama ile ilgili yorumları da bu çağrışıma yardımcı olacak nitelikte görünüyor.

1960 yılının (ve 27 Mayıs'ın) havası, bizi plan kurumunu "politika şeytanı ile bürokrasi meleğinin çatışması" ortamında tanımaya yöneltmiş olabilir. Bu hava ve ortam, plancıları "devlet içinde devlet" olmaya götürebilecek niteliktedir. Ancak, yine biliyoruz ki, burada evrensel bir sorun yatar. Nerede politikacı ile plancı birlikte yer alıyorsa, orada mutlaka şu ya da bu biçimde söz konusu çatışma ortaya çıkacaktır. İşin çaresi, politikacıyla plancının birlikte çalışmayı öğrenmelerinden, bunu kurumlaştırabilmelerinden başka yerde değildir. Bunun için de, kararlarda eşite yakın (eşit demiyorum) ağırlıklara sahip olmalıdırlar. Politikacı eşitler arasında öncelikli, belki biraz fazla öncelikli olmalıdır.

DPT Yasasının getirmiş olduğu 'Yüksek Planlama Kurulu', bu bakımdan güzel bir örnek olmuştur. Orada plancılar kendilerini politikacıyla (aslında öyle olmadığı halde) eşit gibi görmüşler, bu da karar ve tartışma sürecinde daha iyinin ortaya çıkabilmesini sağlamıştır sanıyorum. Bunun tersi, DPT'nin siyasal yönetimin elinde "Evet efendim"ci bir tür reklam bürosu haline gelmesi, herşeyi siyasal yönetimin göstermek istediği gibi göstermeye, sunmaya, hatta hazırlamaya göre kendini ayarlaması ve zamanla, pek gerekli olan merkezi işlevlerini yitirmesidir. 1960'dan bugüne kadar uzanan planlama tarihçemizde böyle dönemler de (ne yazık ki) olmuştur. Hangi dönemleri böyle gördüğümü söylemek istemeyeceğimi anlayışla karşılırsınız.

İki yazınızı okuduktan sonra, sizin Türkiye'de planlamanın yönetim tarihini tümüyle yazmanızı ve böylece, bu önemli alanda gelecekte mutlaka yararlanılacak bir 'bellek' bırakmanızı diliyorum. Başarılar ve saygılarla.

Bilsay Kuruç